

**De
'open'
open-
bare
ruimte**

Thomas Tiel Groenstege

inhoud

De openbare ruimte	2
De kleurplaat	18
Inleiding	20
1. Onderzoek	
1. Willen we wel kleuren?	26
<i>Schets de wijk</i>	
<i>Plug en hé</i>	
2. Durven we zelf te kleuren?	34
<i>Informele acties</i>	
3. Samen inkleuren	46
<i>Spelregels</i>	
<i>Onderhoudsovereenkomst</i>	
4. Op bezoek bij moeder	54
5. Buiten de lijntjes kleuren	58
6. De lijntjes	62
7. Conclusie	66
2. Ontwerp	
1. Pleidooi voor informele invulling	70
<i>Manifest voor de 'open' openbare ruimte</i>	
2. Het onbestemmingsplan	80
4. Veranderingen bij de burger	82
5. Veranderingen bij de gemeente	83
6. Ontwerper bij de burger	84
<i>Bewoner Amsterdam</i>	
7. Ontwerper bij de gemeente	92
8. Ontwerpen op maatschappelijke schaal	94
Colofon	96
Bedenkingen	
<i>Amsterdam Nieuw West</i>	
<i>mag dit wel?</i>	

De 'open' openbare ruimte

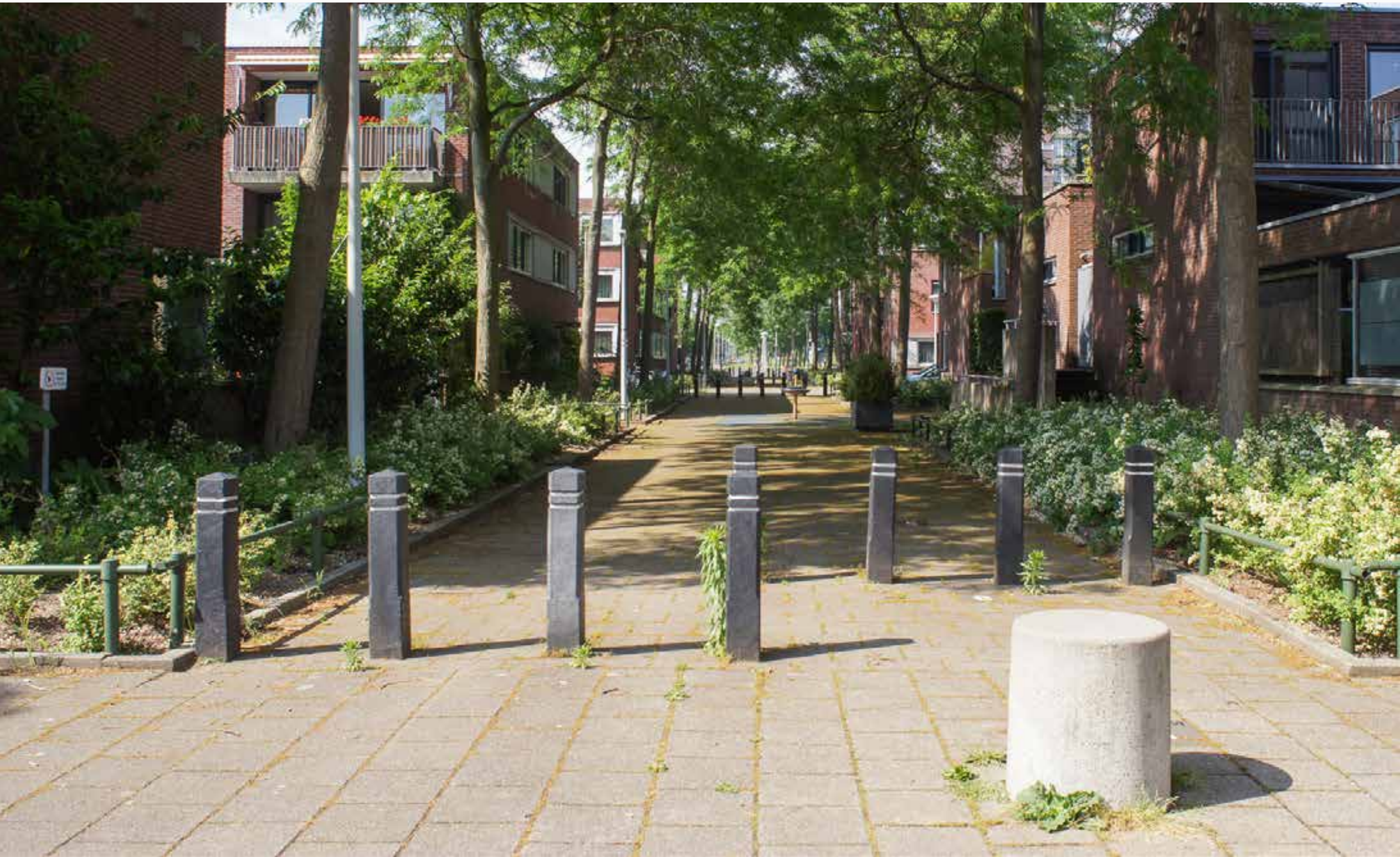

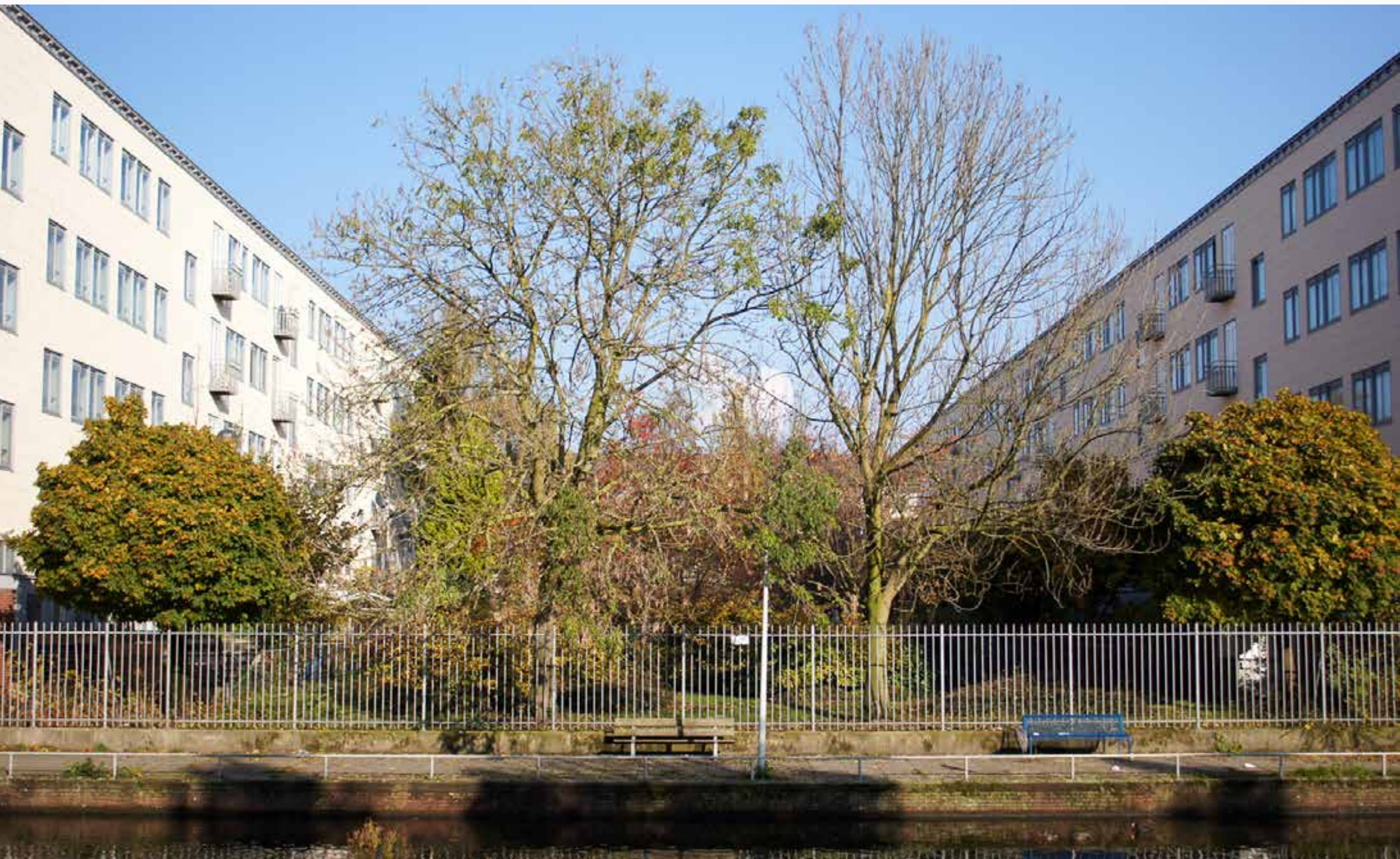

De kleurplaat

De openbare ruimte is als een door je moeder ingekleurde kleurplaat. De plaat hangt boven je bed, het huisje heeft een rood dak, het boompje heeft groene bladeren en het beestje is een hond. Je kunt alleen nog maar 'genieten' van het plaatje, je hebt geen invloed op de vorm of de invulling van de lijnen.

Je kunt zeuren over de details en mogelijk kleurt mamma een wolkje wit in plaats van grijs. Je kunt stiekem stickers gebruiken om de kleurplaat eigen te maken, de boom een beetje opleuken of de hond een nieuw kapsel geven.

Ik wil een kleurplaat ontwerpen die open is. Waarin verschillende kleuren in een vakje passen, of waar de lijnen vrij verschoven kunnen worden. Het blijft zo een kleurplaat maar hij is weer van iedereen.

Inleiding

Bij ons in het dorp speelde ik als kind vaak op de geluidswal. De wal lag genesteld tussen een jaren'60 wijkje en het station. Vanaf de weg liep een klein asfaltpaadje de heuvel op dat na een meter of vijftig tussen de bomen verdween. Als je goed keek kon je een onverhard pad tussen de dichte begroeiing vinden. Door dit pad te volgen kwam je in een vergeten gebied dat nauwelijks meer onderhouden werd. Het voelde aan als een niemandsland, alles wat je tegenkwam was een ontdekking en het bleef jaren spannend om de bult te verkennen. We gingen hier op avontuur en bouwden er hutten.

Nu als volwassene dwaal ik al skatend door de wijken van Amsterdam op zoek naar datzelfde avontuur. Ik hoef geen hut meer te bouwen of door de struiken te kruipen. Ik zoek naar de vergeten plek die uitnodigt tot ontdekking of invulling. Maar mag ik deze plekken eigenlijk wel invullen?

Ik ben inmiddels al acht jaar werkzaam als ontwerper in de openbare ruimte. Na mijn opleiding als Industrieel Product Ontwerper kwam ik via het skaten terecht bij het ontwerp- en ingenieursbureau Carve. Hier heb ik kennis opgedaan over de technische aspecten van het ontwerpen voor de openbare ruimte; hoe worden ontwerpen gerealiseerd, wat zijn de veiligheidseisen, hoe worden opdrachten gegeven etc. Mijn fascinatie voor de openbare ruimte heeft hier vorm gekregen.

In 2016 ben ik begonnen aan de opleiding 'Master Design' aan de Willem de Kooning Academie. Ik was inmiddels als zes jaar werkzaam als Product Ontwerper en ik wilde mijn ontwerper-schap verder uitdiepen. De opleiding bood de ruimte om mijn fascinatie voor de openbare ruimte verder te onderzoeken en te koppelen aan deze drive. Om verder te komen dan de technische aspecten van de openbare ruimte ben ik opzoek gegaan naar de openheid van de openbare ruimte en wat ik hier als ontwerper voor kan betekenen. Het woord 'open' in openbare ruimte suggereert namelijk dat wij als burgers hier invloed op kunnen uitoefenen.

Deze publicatie bestaat uit een onderzoek en een ontwerp gedeelte. Het is een reisverslag van mijn zoektocht en ontwerp-stappen. Hoewel de delen op elkaar lijken te volgen liepen ze in werkelijkheid door elkaar heen. Hierbij biedt het experiment bij het een informatie voor het ander.

In het eerste deel van mijn onderzoek stel ik de hoofdvraag, *"Hoe open is de Nederlandse openbare ruimte"* Om deze vraag goed te beantwoorden stel ik de volgende deelvragen.

- Willen burgers wel zelf invulling geven aan de openbare ruimte?
- Op welke manieren kunnen we invulling geven aan de openbare ruimte.
- Hoe hoeverre zijn burgers bereid om zelf informeel invulling te geven aan de openbare ruimte?
- Welke mogelijkheden biedt de gemeente om als burger invulling te geven aan de openbare ruimte?
- Hoe zit de gemeente in elkaar met betrekking tot participatie in de openbare ruimte?
- Hoe wordt de openbare ruimte bestemd?

Ik geef mijn onderzoek vorm door het lezen van relevante literatuur over de stad en de stedelijke samenleving, door het voeren van gesprekken met social designers, kunstenaars zoals. Ik heb contact gezocht met de gemeente en ik heb gesproken met verschillende ambtenaren over participatie en de openbare ruimte.

Ik verzamel informatie door het doen van veldonderzoek. Hiervoor ontwerp ik verschillende scenario's van waaruit ik de participanten benader. Zo vermoed ik me als ambtenaar van de gemeente Rotterdam om als overtuigende gesprekspartner over te komen, verstop ik mij achter een notitiebord zodat de participant anoniem zijn wensen kan geven en presenter ik mij als semi overheidsinstantie om de participant het gevoel te geven een stem te hebben bij de gemeente en om zo de participatie-drempel te verlagen. Vanuit deze rollen probeer ik ook de burger te motiveren, te inspireren en te faciliteren voor het doen van een informele actie in de openbare ruimte.

Door zelf burgerinitiatieven te starten heb ik onderzocht hoeveel moeite er nodig is om een eigen wens in de openbare ruimte te realiseren en welke kaders de gemeente stelt aan deze vorm van participatie.

Ook heb ik mij ingebed in Amsterdam Nieuw West. Door onder andere lid te worden van de **regiegroep**. Hierdoor krijg ik inzicht in de subsidiestromen binnen de wijk en krijg ik een goed beeld van wat er speelt in de wijk. Daarnaast heb ik ook een goede band opgebouwd met de **buurtmakelaars**, wat mij heeft geholpen om in contact te komen met verschillende mensen binnen de gemeente.

Door mij binnen de gemeente te presenteren als initiatiefnemer, enthousiaste burger, vandaal en kritische expert ben ik met elk gesprek verder gekomen in de gemeentelijke organisatie en heb ik deze goed in kaart weten te brengen.

Als laatste ben ik me gaan verdiepen in de fysieke kant van mijn wijk. Door me te verdiepen in stedenbouwkundige literatuur en door veel rond te dwalen door de stad heb ik een beeld kunnen krijgen van het tot stand komen en functioneren van de fysieke stad.

Met de bovengenoemde onderzoekstappen heb ik kunnen concluderen dat de openbare ruimte in Nederland een stevig geregisseerd geheel is dat volledig is vastgelegd in bestemmingsplannen. Als burger kun je via participatie deelnemen aan het formuleren van deze plannen maar vooral binnen de kaders van de gemeente. Ook kun je als burger zelf een initiatief indienen maar beide partijen hebben moeite met deze participatie. Het is voor de burger veelal te omslachtig en te complex om haar ideeën geregeld te krijgen. De meeste voorbeelden van geslaagde projecten zijn dan ook vaak geïnitieerd door hoger opgeleide professionals (veelal kunstenaars, architecten of ontwerpers) en ondanks de aantoonbare successen van dergelijke projecten moet er telkens weer gestreden worden voor een plekje in de openbare ruimte.

Voor de gemeente is het lastig al dan niet onmogelijk om echt de verantwoordelijkheid over te dragen aan de burger. Formeel moet je als burger altijd via de gemeente participeren waardoor je nooit direct de verantwoordelijkheid kan dragen. De enige manier waarop de burger wel direct invloed kan uitoefenen op de openbare ruimte is door een informele actie te doen zonder goedkeuring van de gemeente.

De regiegroep beoordeelt subsidieaanvragen uit de wijk. De groep bestaat uit een aantal vertegenwoordigers uit een buurt die de aanvragen toetsen op relevantie, kosten en maatschappelijk belang. De regiegroep is onderdeel van 'Eigenwijks' een organisatie die fungeert als het buurthuis van Amsterdam Nieuw West. Zij krijgen van de gemeente een subsidiebudget toegekend om uit te keren aan kleinschalige burgerinitiatieven.

Buurtmakelaars zijn in Amsterdam het aanspreekpunt van de gemeente. Zij fungeren als een opbouwwerker en richten zich samen met de burger op het verbeteren van de leefbaarheid van een buurt. Het is een vrije titel, zo heet het in gemeente Zwolle bijvoorbeeld een 'Ideeënmakelaar'. Lang niet alle gemeentes hebben een dergelijk contactpersoon die zich in de wijk begeeft.

Hoewel de gemeente op het eerste gezicht open staat voor nieuwe ideeën en zich laat spiegelen geldt dit vooral voor de mensen die het contact naar de wijk hebben (buurtmakelaars en opbouwwerkers) en de bovenste bestuurslaag (wethouders, portefeuillehouders en beleidsmakers). Maar er is bij de gemeente een 'tussenlaag' met juristen, advocaten en de mensen die verantwoordelijk zijn voor het beheer van de openbare ruimte, die minder happig zijn op veranderingen.

Eigenaarschap hoort bij de nieuwe participatiemaatschappij waarbij de burger steeds zelfstandig en mondiger wordt. Omdat je als burger geen verantwoordelijkheid kan dragen ontbreekt het eigenaarschap. Door het ontbreken van eigenaarschap is er geen sprake van een 'open' openbare ruimte.

Om dit eigenaarschap en een 'open' openbare ruimte mogelijk te maken zal het huidige systeem moeten worden aangepast.

In het ontwerpgedeelte van deze publicatie begin ik door vast te stellen op welke schaal verantwoordelijkheid voor de burger mogelijk is en ook relevant kan zijn. Door te refereren aan het onderzoek van architect Tedy Cruz, waarin hij pleit voor het faciliteren van informele acties en door te reflecteren op mijn eigen skaten en dat van anderen bepleit ik het belang van informele invulling van de openbare ruimte.

Deze informele invulling staat aan de basis van mijn 'onbestemmingsplan'. Dit plan is een reactie op de problemen die ik in mijn onderzoek ben tegengekomen en vormt een alternatief voor kleinschalige participatie door systematisch ruimte te bieden voor een eigen invulling van de openbare ruimte. Het formuleren van een onbestemmingsplan is relatief eenvoudig en is nog geen oplossing van de gevonden problemen, hiervoor moet het namelijk geïmplementeerd worden.

Hieruit volgt mijn ontwerpvraag

"Hoe creëer ik als ontwerper ruimte in het systeem voor informele invulling van de openbare ruimte?"

Ik probeer antwoord op deze vraag te geven door eerst uit te zetten wat er van beide participanten, de burger en de gemeente, wordt verwacht. Zo zal de burger vooral geïnspireerd, gemotiveerd en gefaciliteerd moeten worden en is het belangrijk dat zij weer onderling leren verschillen in meningen en ideeën te overbruggen, om een 'open' openbare ruimte te kunnen benutten. De gemeente zal moeten leren om verantwoordelijkheid af te dragen, op een andere manier te faciliteren en op een andere manier moet communiceren om gehoord te worden en zullen zij hun planningshorizon moeten aanpassen om de successen van een onbestemmingsplan te kunnen zien.

Door vanuit een ander perspectief te kijken naar de interventies die ik heb gedaan in het onderzoek, laat ik zien hoe ik bezig ben om zowel bij de burger als bij de gemeente de bovengenoemde aspecten te realiseren. Omdat dergelijke veranderingen niet van de een op de andere dag plaatsvinden heb ik de bovengestelde ontwerpvraag nog niet volledig kunnen beantwoorden. De eerste stappen zijn gezet en ik vermoed, gezien de traagheid van het systeem, dat er nog vele jaren nodig zijn voordat er echt een impact wordt gemaakt. Met deze publicatie zijn hopelijk de eerste stappen gezet.

Deel 1. On- der- zoek

Hoe 'open' is de Nederlandse openbare ruimte?

1. Willen we wel kleuren?

De openbare ruimte, we leven er allemaal in maar hoe open is hij eigenlijk? Hoeveel invloed hebben burgers op de openbare ruimte, en hoe kunnen zij deze uitoefenen. Is er wel behoefte om wat te veranderen aan de directe leefomgeving en wat is er voor nodig om dit te doen?

Ik zoek naar de vergeten plek die uitnodigt tot ontdekking of invulling. Helaas woon ik in Nederland en zijn deze plekken in de stad niet meer te vinden. Alles is al ingericht, alle plekken hebben al een functie. Er is geen plek meer voor eigen invulling van de openbare ruimte door bewoners, waardoor de inrichting van een wijk zelden en reflectie is van de bewoners. Wanneer burgers samen bezig kunnen zijn met het vormgeven van de openbare ruimte in hun eigen buurt of straat, kan dit bijdragen aan de sociale cohesie en eigenaarschap van de buurt.

Vanuit deze motivatie heb ik een onderzoek gestart naar de Nederlandse openbare ruimte.

Voor dat ik ga onderzoeken hoeveel invloed je als burger hebt wil ik eerst de volgende vraag beantwoorden. Is er bij buurtbewoners behoefte om zelf invulling te geven aan de openbare ruimte?

Na een korte zoektocht op de site van de gemeente Amsterdam stuitte ik al snel op het Inspiratierapport, 'Buurtmoestuinen, Kansen voor sociale cohesie en leefbaarheid in Amsterdam Nieuw-West' met hierin vijftien voorbeelden waarin bewoners samen met de gemeente en andere organisaties hun eigen moestuinen realiseren in de openbare ruimte. Veelal waren dit buurttuinen die met de hulp van een woningbouwvereniging en subsidies gerealiseerd zijn. Hierop volgend ben ik op gesprek gegaan bij de 'Adviseur mede- en zelfbeheer openbare ruimte Amsterdam Nieuw-West'², (de persoon die bij de gemeente over participatie in de openbare ruimte gaat) en zij wist mij te vertellen dat er in het stadsdeel ruim zestig projecten zijn waarbij buurtbewoners hun eigen wensen omtrent groen in de wijk samen met de gemeente (pro-

Gewapend met een flipover een naambordje en stoepkrijt

beren) uit (te) voeren.

In beide gevallen is de informatie echter van de gemeente afkomstig en in het eerste geval ook vrij gedateerd.

Wat kan ik vinden als ik met mijn medeburger ga praten? Zijn moestuinen en groen alle wensen of zijn er nog ander wensen? Voor mijn eigen onderzoek wil ik zelf ervaring opdoen met het zoeken naar deze wensen.

Ik zocht naar een laagdrempelige manier om de participanten te benaderen, ze bewust te maken van de fysieke buitenruimte en om een gesprek aan te kunnen knopen.

Hiervoor heb ik in het kader van de workshop 'hidden design', mijzelf de rol aangemeten van een veldonderzoeker van de gemeente Rotterdam om zo overtuigend over te komen bij de participant. Een flipboard en een naambordje met een officieel uitzendend logo maakten het imago compleet en creëerde een duidelijke rol van waaruit ik vragen kon en durfde te stellen met betrekking over de wensen. Om mij te helpen net iets verder te komen in de gesprekken, heb ik twee stoepkrijtjes bij me waarmee ik de participant uitdaag om zelf ook daadwerkelijk een invulling te geven aan de ruimte.

Ik stel voor dat de plek waar we staan is vrijgegeven en dat de participant deze naar eigen wens mag invullen. Vervolgens mag de participant zelf met stoepkrijt zijn voorstel op de straat tekenen. De gesprekken onder andere deze reacties op.

"Ik zou graag hier een tafel voor mijn deur hebben om met de buurt aan te eten" en

"Ik zou willen dat ik een eigen fietsenstalling had want ik kan mijn fiets nooit ergens kwijt"

Niet geheel verrassend blijkt er een wens te zijn voor aanvullingen in de openbare ruimte. Tenminste als je als enthousiaste blonde jongeman de vraag stelt... Die wil je als participant natuurlijk niet teleurstellen. Om ook te testen wat er zou gebeuren als de vraag op een passieve manier gesteld wordt, heb ik inspiratie gezocht door in mijn eigen wijk in Amsterdam Nieuw West te gaan dwalen. Kan ik interessante plek vinden waarover ik de omwonenden wil bevragen?

De begeleidende brief

Hidden design is een ontwerpmethodiek ontworpen door 'Afdeling Buitengewone Zaken' het is een methode die "ondersteunt in de ontwikkeling van complexe systemen en diensten en aansluit bij de maatschappij" <http://www.afdelingbuitengewonezaken.nl/>

Een stoepkrijttekening van een eettafel

Een verwaarloosde groenstrook

Al snel kwam ik een, in mijn ogen, verwaarloosde groenstrook tegen voor een flat. Er lag een ontwortelde boom, het gras was ongemaaid en pulde over de stoep heen en er dwaalde nog ergens een vergeten stuk afzetlint rond. Schijnbaar zat de gemeente met de handen in het haar en was zij niet meer in staat de plek te onderhouden. Zouden de omwonenden hier blij mee zijn vroeg ik me af, of zouden ze liever iets anders zien?

Om het nu op een meer passieve manier te vragen en niet weer als enthousiaste jongeman op de mensen af te stappen om een antwoord te ontlokken, besloot ik een notitiebord te maken dat eenvoudig in de stoep geplaatst kan worden. Op deze manier kunnen de omwonende op eigen initiatief hun wensen kenbaar maken. Tegelijkertijd met de plaatsing van het bord heb ik brieven in de postbussen rondom het pleintje gedaan. Hierin werd uitgelegd waarvoor het bord diende en werd er gevraagd het bord met respect te behandelen. De brief was opgesteld, in een huisstijl die veel gelijkenis had met die van de gemeente, om de bewoners het idee te geven dat er een instantie is die luistert en het niet om een individu gaat die de actie opzet. Ook het notitiebord is degelijk vervaardigd en geveerd in 'gemeente groen' (ral 6009 dennengroen) om het een officiële look en feel te geven.

Omdat het plaatsen van objecten in de stoep illegaal is en ik liever niet te veel pottenkijkers wilde, heb ik midden in de nacht een tegel uit de stoep gewipt, de paal met een voetstuk in tegelformaat in de stoep terug gezet. De overgebleven tegel heb ik weer aan de paal bevestigd in het daarbij behorende houder-tje. Ik wilde namelijk niet dat ik aangesproken kon worden op het stelen van stoeptegels.

Toen ik de volgende ochtend het bord ging opzoeken zag ik tot mijn verbazing dat niet de losse stoeptegels in de achterruit van de geparkeerde BMW gesmeten was, maar dat er daadwerkelijk een aantal wensen op het bord waren geschreven. Een nette opsomming in verschillende handschriften van veelal eenvoudig realiseerbare ingrepen. Door gebruik te maken van een perma-

Een groenstrook is een stuk beplanting in de berm of in een stoep.

de ochtend na het plaatsen

Twee dagen na plaatsing

nent marker bleven alle opmerkingen staan en heb ik twee keer per dag de opmerkingen gefotografeerd om alles te documenteren. Toen het bord na twee dagen vol was geschreven heb ik het met thinner weer schoongeveegd om het vervolgens nog twee dagen te laten staan. Ook in de laatste twee dagen werden er nog veel opmerkingen bijgeplaatst. Uit de opmerkingen kon je helder terughalen wie de auteur is geweest. Zo is "groot voetbalveld" waarschijnlijk door een buurkind opgegeven en zijn wensen zoals "meer parkeerplekken" en "fietsenrek met roze bloemen" door volwassenen opgegeven.

Ook deze interventie toont aan dat er wel degelijk wensen zijn. Tevens blijken de buurtbewoners prima in staat te zijn om respectvol om te gaan met de materialen die aan hun geleverd worden. Na vijf dagen zat zelfs de dop nog op de stift. Veel van deze wensen waren te verwachten en kwamen overeen met de opmerkingen die je te horen krijgt als je een participatieavond over wijkvernieuwing bijwoont. Opvallend is dat veel van deze wensen, roze bloemen, fietsenrek of een doeltje eenvoudig te realiseren zijn. Je kunt voor €10,- een fietsenrek kopen op Marktplaats en met wat boor- en schroefwerk heb je hem vast in de stoep staan. En als je het niet zelf wilt doen zou je denken dat het in overleg met de gemeente het simpel te regelen moet zijn.

Omdat er zoveel reacties kwamen vroeg ik mij af of de omwonenden ook bereid zijn om een van een van deze wensen te realiseren. Dit is een vervolgvraag in mijn onderzoek, maar om met het momentum van de actie mee te gaan heb ik besloten hier gelijk een interventie voor te ontwerpen. Ik heb wederom een brief gepost met daarin een e-mail adres en de vraag of er interesse is om dit samen op te pakken. Ook heb ik nog een nieuwe stoeptegels geplaatst op de plek van het bord met daarop het bijbehorende e-mail adres. Helaas kreeg ik maar van een enkele persoon antwoord. Deze persoon was in eerste instantie geïnteresseerd om actie te ondernemen maar toen ik aangaf dat ik niet van de gemeente was en we het samen moeten doen, haakte zij af.

De vraag "Hebben de burgers wensen voor het aanvullen van de openbare ruimte?" heb ik op de volgende manieren onderzocht. Onderzoek van verslaglegging over buurt participatie, een gesprek met een ambtenaar, participierend onderzoek in Delfshaven Rotterdam en in Amsterdam Nieuw West. Uit deze stappen blijkt dat er veel mensen zijn die ideeën hebben en dat ze graag samen nadenken over de inrichting van de openbare ruimte. Uit de gesprekken en het bord blijkt dat de burger snel enthousiast wordt om hier mee bezig te zijn. Wel blijkt dat mensen niet snel individueel tot actie willen overgaan om hun wensen gerealiseerd te krijgen. De volgende stap is uitvinden waaraan dit ligt.

Zelfgemaakte stoeptegels met contactgegevens

Bronnen.

1. Gesprek met Adviseur Mede- en Zelfbeheer Openbare Ruimte, 26 Maart 2018.
2. Eva Lems, Wiebe van der Ven. "Buurtmoestuinen Kansen Voor Sociale Cohesie En Leefbaarheid in Amsterdam Nieuw-West." *Amsterdam Nieuw West, Proces Bureau Van De Directie Stedelijke Ontwikkeling*, 2011, pp. 1-63.

Schets de wijk

Door aan de participanten te vragen hun wensen voor de buitenruimte op de grond te schetsen wilde ik ze bewust maken van de fysieke ruimte die bij de wens past. De wensen zijn net zoals bij de interviews en bij het notitiebord project, veelal van praktische aard. zo willen de participanten meer ruimte voor hun fiets of auto, of willen ze een plek waar ze met de buurt samen kunnen komen zoals een eettafel. Op deze pagina een kleine verzameling van deze stoepschetsen.

Ruimte om de fiets te stallen

Een speelhuisje

Een tafel met stoelen voor de buurt

Ruimte voor een tuin

Plug en hé

Het notitiebord is een uitwerking van een van mijn 'Plug en hé' concept. De gedachte achter dit concept is dat je verschillende objecten in de stoep kan 'pluggen'. De verschillende objecten zijn gemonteerd in een stoeptegelvormige voet zodat ze in elke Nederlandse standaard stoep geplaatst kunnen worden. Helaas is het verwijderen van stoeptegels illegaal en is er een grote kans op vandalisme omdat je eenvoudig de objecten uit de stoep kan trekken. Hierom dit concept niet verder uitgewerkt in het kader van dit onderzoek.

Een tafeltje voor in de stoep.

De ontwerpsschetsen voor het Plug & Hé concept

Opbrengsten notitiebord

Ik heb tweemaal daags foto's gemaakt van het bord om zo veel mogelijk opmerkingen te documenteren. Na twee dagen heb ik het bord weer schoongeveegd en bedankje geschreven en gevraagd of er nog meer wensen waren. Ook deze heb ik weer gedocumenteerd. Op de volgende pagina's staat een overzicht van alle opmerkingen die op het bord zijn geplaatst.

09/05/2016

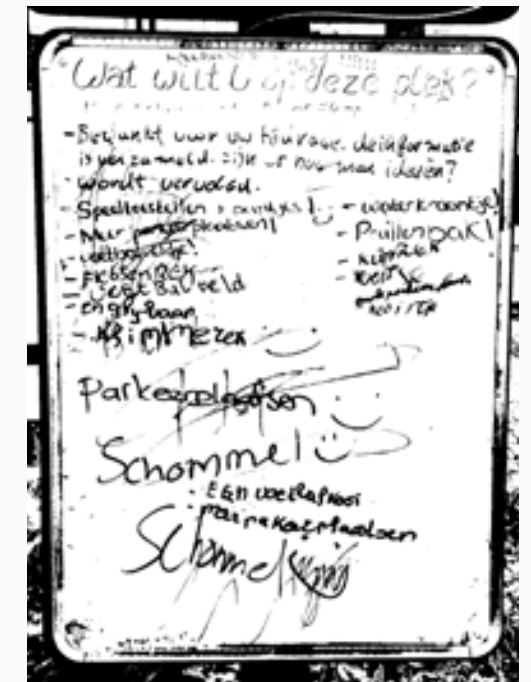
- Een schommel of glijbaan of bakjes :) afz: Mar
- Peace!
- Meer parkeerplaatsen
- Fietsenrek
- Speeltuintje met een voetbalveld
- Kleine voetbalveldje/pannakooi
- Fietsenrek en roze planten
- Meer parkeerplaatsen
- Fietsen rekken
- Kleine speeltuin
- Speeltoestellen en meer parkeerplaatsen
- Heel groot voetbalveld
- Schilderij ophangen

11/05/2016

Deze dag heb ik het bord in de ochtend weer schoongeveegd en de volgende boodschap toegevoegd. 'Bedankt voor uw bijdrage. De informatie is verzameld. Zijn er nog meer ideeën?' Die avond waren de volgende boodschappen op het bord geschreven.

- wordt vervolgd
- speeltoestellen + bankjes
- Meer parkeerplaatsen
- Voetbalveldje!
- Fietsenrek
- Voetbalveld
- Een glijbaan
- Waterkraantje!
- Prullenbak!
- Fietsenrek
- Klimrek
- Grote parkeerplaats
- Kooitje
- Parkeerplaatsen
- Schommel
- Een voetbalkooi
- Meer parkeerplaatsen
- Schommel

10/05/2016

- Ik woon al 26 jaar hier op 25nr er moet gesloopt worden ... hebben las van mussen en ratten en de huur word steeds hoger kan niet
- Pannakooi
- Speeltoestellen
- Smakuu*
- 6+6=12 goed
- fietsenrekken + meer parkeeroakken (of een voetbaleld!)
- Speeltuin & bomen
- Pannakooi
- Speeltuin
- Voetbalveld
- Voetbalveld
- Pannakooi
- Pannakooi II
- Tuin
- Dif voel hem

2. Durven we zelf te kleuren?

Uit de eerste stappen van mijn onderzoek blijkt dat er een wens is, dat men enthousiast is en dat men niet zomaar overgaat tot actie. Mijn volgende stap is om te onderzoeken wanneer er wel wordt overgegaan tot actie. Ik deel actie in op de volgende manier.

1. Je doet het zelf door afspraken te maken met je burens (of niet) en je gaat aan de slag. (informeel)
2. Je start een burgerinitiatief en vraagt om toestemming bij de gemeente. (formeel)

In dit hoofdstuk onderzoek ik of er **informele** actie wordt ondernomen en wat er voor nodig is om dit voor elkaar te krijgen. Door veel te dwalen door de stad en door mijn achtergrond als ruimtelijk ontwerper heb ik een beeld gekregen hoe de gemeente de openbare ruimte inricht. Er is een logica te ontdekken door te kijken naar materiaalgebruik, afwerkingsniveau en kleurkeuze. Dit is geen toeval. In Nederland is de openbare ruimte bijzonder zorgvuldig ingericht en geregeld. Zo heeft de gemeente Amsterdam voor de binnenstad de HIOR (Handboek Inrichting Openbare Ruimte) waar voor bijna elke situatie in de openbare ruimte een richtlijn wordt gegeven. Er zijn regels voor het inrichten van de overgang van straat naar stoep, parkeerplaatsen langs de grachten, de open ruimte om een boom etc. Dit alles zorgt voor een herkenbare en nette openbare ruimte.

Omdat de openbare ruimte in Nederland zo netjes is ingericht springen informele acties die buiten de gemeente om gedaan worden snel in het oog. Dit zijn veelal kleine ingrepen en duiden op een individuele wens om bijvoorbeeld de eigen stoep mooier te maken, een bankje te plaatsen voor de deur of een trampoline neer te zetten in het perkje van de buurt. Deze acties worden vaak door individuen geïnitieerd uit een persoonlijke wens en dienen niet een breder sociaal doel. Juist omdat ze door individuen gedaan worden en informeel zijn vind ik deze acties interessant en wil ik er meer van weten.

Onder informele actie versta ik het handelen zonder daarbij een instantie te betrekken zoals de gemeente of een subsidiërende partij.

Een Amsterdamse straat ingericht volgens de HIOR

Roze tulpen in een boomspiegel is misschien mooi maar niet standaard in de Amsterdamse openbare ruimte

Dit type acties hebben, hoewel op kleinere schaal, enige overeenkomst met de acties beschreven in het handboek *'Tactical Urbanism'*. Het boek is samengesteld door plannoloog Mike Lydon en architect Tony Garcia en fungeert als een tool voor stedenbouw. In het handboek wordt beschreven hoe groepen buurtbewoners, vaak (vrijwillig) bijgestaan door professionals zoals architecten of ontwerpers, door het doen van informele, vaak tijdelijke, acties de buurt proberen te verbeteren. Op deze manier kan getest worden of buurtactiviteiten of aanpassingen levensvatbaar zijn. Wanneer dit zo blijkt te zijn kan de ingreep eventueel professioneel uitgevoerd worden. Het voordeel hiervan is dat je minder financieel risico loopt omdat je van tevoren kan aantonen of de gewenste actie of aanvulling werkt. Het boek geeft aan de hand van voorbeelden handvatten en inspiratie om zelf actie te ondernemen in eigen wijk of straat. Zo tonen de auteurs autovrije straten, play streets, pop-up parken, parkeerplaatsen, urban gardening stroken en zelfs straten die volledig worden verwijderd. Veelal zijn deze interventies informeel gestart en als er genoeg momentum is worden ze gedoogd door de lokale overheid.

Voorwaarden voor Tactical-Urbanism zijn:

- Een overwogen aanpak om verandering te initiëren
- Een aanbod van lokale ideeën voor het aanpakken van buurtproblematiek
- Korte termijn inzet en realistische verwachtingen
- Laag risico met een mogelijke grote beloning
- Het ontwikkelen van sociale cohesie in een buurt.

Alle genoemde voorbeelden komen uit de Verenigde Staten, waar de openbare ruimte op een veel minder directe manier beheerd wordt waardoor het eenvoudiger is voor de burgers om stukken ruimte te claimen. Om een vergelijk te trekken met Nederlandse projecten vind je goede voorbeelden in het boek *'Stedelingen maken de stad'*. Kunst historicus en curator van kunst in de openbare ruimte Mariska van den Berg onderzoekt hierin hoe Nederlandse burgers, veelal samen met professionals, projecten realiseren. In Nederland gaat het bij dit soort initiatieven vooral om het omgaan en vechten met de regelgeving.

Een pop-up park in Amerika uit het Tactical urbanism boek

Een pop-up park in Rotterdam

Later in deze publicatie zal ik nog verder ingaan op deze strijd. Toch zijn een aantal projecten zoals de 'play streets' en 'car free street' ook in Nederland herhaald, respectievelijk "speelstraten" en "leefstraten".

De mini interventies die ik in het begin van dit hoofdstuk beschrijf dienen geen groter sociaal doel, zoals beschreven in het handboek. *Tactical Urbanism*. De acties worden gedaan op zeer kleine schaal en worden vaak door een individu of een kleine groep uitgevoerd. Hoewel deze informele acties vrij zeldzaam zijn tonen ze toch aan dat er wel degelijk burgers zijn die de handen uit de mouwen steken om hun eigen wensen waar te maken.

Wat is er voor nodig om de gemiddelde burger zo ver te krijgen? En waardoor laten ze zich tegen houden zoals ik onderzocht in mijn notitiebord project?

Om deze vraag te beantwoorden heb ik besloten deze vraag bij de burgers neer te leggen. Een mogelijkheid hiervoor was toen ik gevraagd werd door de stichting BOOT⁴ om een rondleiding te geven aan een groep studenten. BOOT is een platform van de HvA (Hogeschool van Amsterdam). Studenten leveren diensten aan bewoners zoals gratis financiële, juridische en maatschappelijke hulp of huiswerk ondersteuning voor de jongeren in de wijk.

Omdat de studenten vooral bezig zijn met de mensen in de wijk maatschappelijk vaardig te maken, maar geen zicht hebben op de wijk, ben ik gevraagd om ook de fysieke kant van de wijk zichtbaar te maken. In deze rondleiding geef ik mijn kijk op de openbare ruimte en hoe de wijk iets vertelt over de mensen die er wonen. Zo is de van Deyssel buurt in Amsterdam Nieuw West vormgegeven in de jaren 60 volgens het *Algemeen Uitbreidingsplan* om betaalbare woonruimte in een open en groene omgeving te realiseren. Ook nu nog wonen in deze wijk mensen met een laag inkomen. Ook de schotels aan de balkons wijzen op een bepaalde gebruikersgroep.

Het is leuk om een rondleiding te verzorgen en het is ook een goede manier om de studenten te bevragen over hun gedachten en ideeën over de openbare ruimte.

De wandeling brengt ons langs drie kenmerkende plekken, een

Het Algemeen Uitbreidingsplan (AUP) is het stedenbouwkundige plan voor de naoorlogse groei van Amsterdam. Hierin wordt het deel van de stad voorgesteld wat nu stadsdeel Nieuw West is.

Vragenlijst voor de studenten van BOOT

park, een pleintje en een marktplein. Het pleintje was in dit geval dezelfde plek waar ik eerder het notitiebord in de grond heb geplaatst. Dit pleintje is inmiddels volledig dichtgestraat. Een stoep heeft immers minder onderhoud nodig dan een groenstrook. Om te weten te komen wat de studenten zouden willen aanpassen, maar vooral wilde ik weten of ze bereid zijn om dit ook te realiseren. Bij deze plek stelde ik drie vragen aan de studenten. Deze vragen waren open en konden ook met 'niets' beantwoord worden.

Stel je voor je woont aan dit pleintje:

- Wat zou je willen veranderen of toevoegen?

- Waarom wil je dit?

- Wat zou je tegenhouden om dit te doen?

Het was een grijze saaie plek zonder sfeer of sociale uitstraling dus de meest gegeven antwoorden gingen over het toevoegen van bankjes en speelmogelijkheden voor de gezelligheid en groen (gras, struiken etc.) voor de aankleding.

Opvallend zijn de antwoorden op de vraag "Wat zou je tegenhouden om dit te doen?" Hieruit blijkt dat veruit de grootste blokkade om zelf actie te ondernemen de gemeente en regelgeving is. Uit de nabespreking blijkt dat de studenten uitgaan van het formele proces (aan de gemeente vragen of er een bankje kan worden geplaatst) en zijn zij er niet van overtuigd, genoeg invloed hebben om dit te realiseren. Ze geven ook aan dat ze geen zin om het proces aan te gaan omdat ze vinden dat dit te veel energie en tijd vraagt. Het idee om informele actie te ondernemen komt wel in hen op maar de studenten geven aan dat ze dit als 'illegaal' ervaren en zich daardoor laten tegenhouden.

Uit de eerder beschreven 'informele acties' blijkt dat er wel informeel actie ondernomen wordt maar dit is blijkbaar niet voor iedereen weggelegd. Om te testen of ik mijn medeburger kan overhalen toch over te gaan tot informele actie ben ik, gewapend met 12 plantenstekje, een bijbehorende opdracht en een flyer met daarop de tekst 'gratis mini stadstuin' de straat op gegaan in de Rotterdamse wijk Delfshaven.

Het dichtgestraate pleintje aan het melis stokehof

wat zou je willen toevoegen?

groen - bankjes - spelen - sport

|||| | |||| ||| |

wat houd je tegen

gemeente - de buurt - tijd - budget

|||| || || |

De bedoeling van deze interventie is dat buurtbewoners van mij (in de rol als een ambtenaar van de gemeente Rotterdam) een gratis plantenstekje kunnen krijgen als ze bereid zijn de bijbehorende opdracht uit te voeren. De opdracht draagt de participant op om het plantje uitsluitend te planten in de openbare ruimte. Ze kunnen zo de verantwoordelijkheid dragen over het eigen mini-tuintje en ze kunnen de tuin ook zelf uitbreiden. Om feedback te kunnen ontvangen heb ik een facebookpagina met voorbeelden opgezet en een e-mail adres aangemaakt waar foto's naartoe gestuurd kunnen worden. Wie het leukste tuintje maakt kan een tegoedbon voor een tuincentrum winnen. Om de drempel laag te houden is dit alles geheel vrijblijvend.

Wat tijdens deze interventie als eerste opviel is dat, op straat lopen met een bord vol plantjes en een flyer met daarop het woord 'gratis', een uitstekende manier is om met mensen in gesprek te komen. Waar ik voorheen* met mijn flipboard moeite moest doen om aanspraak te vinden en mensen me vaak subtiel probeerden te ontwijken, werd ik nu zelf aangesproken en kwamen de gesprekken snel op gang "Goh gratis tuintje, wat is dat precies?" Het was op deze manier voor mij makkelijk om het project toe te lichten, "Vanuit de gemeente zijn we opzoek naar waar mensen meer groen willen en daarom willen we ze zelf tuintjes laten plaatsen" Opvallend is dat de mensen terugschrokken van de opdracht. "Ik kan toch niet zomaar ergens een plantje neerzetten?", "Ik wil best een tuintje in de straat maken maar dan wil ik wel officiële goedkeuring hebben".

Ook gaven mensen aan een plantje te willen nemen maar dat ze zichzelf niet foto's zagen uploaden om feedback te geven, zij gaven de stekjes keurig terug.

Gelukkig waren er ook veel positieve reacties, "eindelijk mogen we zelf eens wat doen" "oh wat een leuk initiatief ik zou graag een tuintje buiten willen maken!" Zodoende was ik al snel door mijn 12 stekjes heen en kon ik gaan wachten op de feedback... die niet kwam. Hoewel ik wel verwacht had dat er weinig reactie zou komen, de opdracht was namelijk volledig vrijblijvend, had ik toch op meer gehoopt. Uit de gesprekken bleek dat ook de buurtbewoners uit Delfshaven bewust zijn van de regelgeving en niet zomaar over gaan tot informele actie. Het aansporen door middel van een gratis stekje en een kans op een beloning is niet voldoende gebleken om de mensen over te halen. Mogelijk staat een van de stekjes ergens in het wild maar ik heb er helaas geen bewijs van ontvangen.

Als je goed om je heen kijkt zie je dat soms burgers de handen uit de mouwen steken en een informele actie doen in de buitenruimte. Ik heb op de volgende pagina's een foto reportage met de meest interessante vondsten van de afgelopen twee jaar. Als ik zelf probeer mensen te motiveren ook op deze manier actie te ondernemen blijkt dat geen van de mensen die ik heb gesproken bereid is dit zelf te doen. Ook geven de participanten aan dat ze het lastig vinden om de wensen via de formele weg te realiseren.

Het uitdelen van de plantenstekjes met opdrachten

Bronnen.

1. Mike Lydon, Tony Garcia. *Tactical Urbanism: Short-Term Action for Long-Term Change*. Island Press, 2015.
2. Berg, M. V. (2013). *Stedelingen veranderen de stad: over nieuwe collectieven publiek domein en transitie*. Amsterdam: Trancity-Valiz.
3. Leefstraat, Lab Van Troje, www.leefstraat.be/
4. Hogeschool van Amsterdam. "BOOT." Hogeschool Van Amsterdam, www.hva.nl/boot.

Afbeeldingen.

1. *Straat volgens het HIOR*. uit. *visie openbare ruimte beeldverhaal-1.pdf*. Gemeente Amsterdam 2016
3. *Parkeerstrook park*. Uit *Tactical Urbanism*. Lydon, Mike, et al. *Tactical Urbanism: Short-Term Action for Long-Term Change*. Island Press, 2015. p22.

Informele acties

Kleine informele interventies, vaak gedaan door individuen midden in de stad. Om elkaar aan te spreken, om zelf een toevoeging te doen aan de openbare ruimte, om de omgeving op te knappen of omdat je zelf een stukje tuin wil hebben, om verschillende redenen gaan mensen over tot het doen van deze informele acties. Op deze pagina's een kleine verzameling van de interventies die ik op mijn dwaaltochten ben tegengekomen.

3. Samen inkleuren

In het vorige hoofdstuk heb ik onderzoek gedaan naar de directe/informele invulling van de openbare ruimte. In dit hoofdstuk wil ik inzicht geven over de formele weg. Uit de vorige interventies bleek dat mensen dit als lastig en moeizaam ervaren, maar hoe werkt participatie nou eigenlijk in Nederland?

"Het is onmiskenbaar dat mensen in onze huidige netwerk- en informatiesamenleving mondiger en zelfstandiger zijn dan vroeger. Gecombineerd met de noodzaak om het tekort van de overheid terug te dringen, leidt dit ertoe dat de klassieke verzorgingsstaat langzaam maar zeker verandert in een participatiesamenleving. Van iedereen die dat kan, wordt gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven en omgeving".

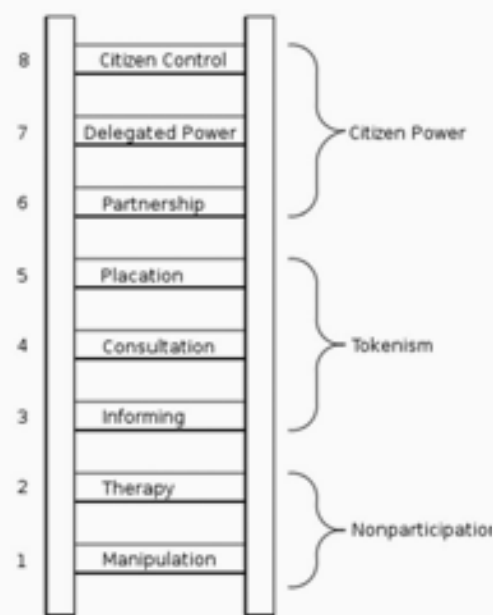
Participatiesamenleving: de Koning zei het. Hiermee doelde hij op het leggen van meer verantwoordelijkheid bij de burgers voor het overnemen van overheidstaken. Van een verzorgingsstaat naar een participatiesamenleving. Dit geldt voor allerlei aspecten van de samenleving en dus ook voor de openbare ruimte. Sinds (en ook al voor de tijd) deze troonrede uit 2013 is er veel ontwikkeld op het gebied van participatie.

Participeren, ofwel deelnemen aan, is een hele brede term. In het kader van deze publicatie heb ik het over overheidsparticipatie en burgerparticipatie met betrekking tot de openbare ruimte. Bij overheidsparticipatie gaat het over de mogelijkheid om als burger een initiatief in te dienen bij de gemeente om deze gerealiseerd te krijgen (bottom up). Bij burgerparticipatie gaat het over de overheid die naar de burger toe stapt om haar te raadplegen, advies te vragen, te co-produceren of om haar te laten meebeslissen (top down).

De website 'Participatiewijzer'² biedt een handig overzicht voor burgerparticipatie en wordt gebruikt om de overheden te adviseren over de verschillende niveaus van participatie. Tevens kunnen ze op de site testen of het project dat ze voor ogen hebben zich leent voor participatie. Op de website staan een veertigtal methodes die de overheid kan toepassen om zich tot de burgers te wenden. Hierin kan gekozen worden uit verschillende niveaus van invloed. Dit varieert van, raadplegen, adviseren, co-produceren tot meebeslissen.

Deze niveaus komen overeen met de niveaus die al zijn vastgesteld in, 'The ladder of participation'³ van Sherry R. Arnstein een kritisch artikel uit de zestiger jaren waar nog steeds aan gerefereerd wordt dankzij haar heldere uiteenzetting van participatie. Hierin stelt zij: "participatie is een categorische term voor burgermacht" Deze macht zet zij uit in acht stappen van invloed.

Boven aan de ladder staat 'Citizen Control'. Hierin creëren burgers hun eigen organisatie voor bijvoorbeeld het beheren van een sportclub of een stuk grond. Onder aan de ladder staat 'Manipulation' ofwel 'beheersen', waarin de overheid haar best doet om door middel van slimme praatjes en het achterhouden van informatie het verzet vanuit een buurt tegen de plannen van de gemeente te verminderen. Dit is geen participatie te noemen en wordt dan ook in elke situatie afgeraden. Van onder naar boven zijn de tussenliggende

De participatieladder zoals vastgesteld door Sherry Arnstein

niveaus: 'Therapy' wat betekent, mensen opleiden om met het systeem om te gaan. 'Informing', waarbij je als burger geïnformeerd wordt over de plannen van de overheid. 'Consultation', waarin de overheid de burger vraagt naar de mening over een bepaald punt (hierbij is het niet gegarandeerd dat er iets met de mening wordt gedaan. 'Placation' is het vormen van een adviesraad van vooraf geselecteerde burgers. 'Partnership', wat uitgaat van het samenwerken aan plannen, ook wel co-productie genoemd. En op trede zeven staat 'Delegated Power', dit gaat er over dat je als burger een doorslaggevende stem hebt in het project.

De eerste twee treden worden 'Non participation' genoemd, hierin doe je als burger niet mee. De treden drie tot zes zijn 'Tokenism'. Dit betekent dat je als burger wel mag meedenken maar dat de gemeente de meningen naast zich neer kan leggen. Tredes tot en met acht gaan daadwerkelijk over burgerlijke macht. Bij deze laatste drie stappen doe je dus echt mee als burger.

In mijn onderzoek tot nu toe heb ik het vooral over informele acties. Acties die direct door de burger, zonder tussenkomst van de gemeente gedaan worden. In zekere zin is er geen sprake van participatie. Dit veronderstelt namelijk dat je in samenspraak met de gemeente wensen realiseert.

Trede drie tot en met zeven komen overeen met opties die de 'Participatiewijzer' ook geeft. Opvallend is dat ze de hoogste trede 'Citizen Control' ofwel controle door de burger weglaten. Dit zou dan ook meer een aspect zijn van een bottom-up project die door de 'Participatiewijzer' minder worden toegelicht.

Deze niveaus van participatie komen overeen met de ervaringen die ik heb opgedaan in mijn werk als ontwerper van de openbare ruimte. Van een bewonersavond waarin de plannen getoond worden waarna soms nog vragen gesteld kunnen worden (informing), tot het samen ontwerpen met een groep uit de buurt om hun wensen goed in kaart te brengen en zo goed mogelijk uit te voeren (placation/partnership). Al deze niveaus behalve trede acht, die de 'Participatiewijzer' achterwege laat, gaan uit van een top down structuur waarbij de overheid de kaders opstelt van participatie. Zij bepalen vooraf in hoeverre burgers mogen, adviseren, co-produceren of meebeslissen.

Mijn gesprekken en onderzoeksiteraties gaan over de wensen vanuit de burger. Dit betekent dat de burger zich tot de overheid moet richten om zijn wens te realiseren. Van onder naar boven, ofwel 'bottom up' we noemen dit 'overheidsparticipatie'. De participanten geven aan deze processen als stroperig en complex te ervaren. Om te onderzoeken in hoeverre dit ook zo is heb ik besloten zelf een burgerinitiatief te starten.

In mijn gemeente (Amsterdam Nieuw West) zijn er een aantal manieren om met je wens de gemeente te benaderen. Via de website van de gemeente Amsterdam 'Zelf- of medebeheer van de Openbare Ruimte'⁴ biedt zij trajecten aan waarbij je als burger een stukje openbare ruimte kan beheren. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het adopteren van een planten/bloembak die je zelf mag onderhouden en beplanten. Andere voorbeelden zijn, een boomtuintje aanleggen/verzorgen, compost maken met de buurt, een geveltuintje aanvragen/verwijderen of het onderhou-

Fransse protest poster uit 'the ladder of participation'. Vertaald: Ik participeer, jij participeert, hij participeert, wij participeren, zij profiteren.

den van een straat/speelplaats. Als je dus een wens heeft die binnen de kaders van dit aanbod valt is de kans groot dat je van de gemeente goedkeuring krijgt om dit te realiseren.

Opvallend is dat alle aangeboden mogelijkheden directe taken/verantwoordelijkheden zijn van een gemeente. Het gaat daarom ook voornamelijk over onderhoud aan of van objecten die al in de openbare ruimte aanwezig zijn. Deze manier van participatie valt onder de 'Right to Challenge'⁵⁷ (RtC) gedachte en lijkt in eerste instantie te passen bij de bovenste trede van de participatie ladder (burgerlijke macht). Bij deze oorspronkelijk Britse methode stelt de gemeente bepaalde taken beschikbaar aan de burgers die zij zelf mogen uitvoeren als zij dit beter, goedkoper of slimmer kunnen doen.

In Amsterdam kan je bijvoorbeeld een openbare container adopteren als je denkt deze beter te kunnen schoonhouden dan dat de gemeente dat doet. De website van de gemeente Amsterdam meldt hierover het volgende.

"Als adoptant van een afvalcontainer helpt u de gemeente met het schoonhouden van de container en de omgeving.

Dit zijn uw taken:

U houdt de directe omgeving van de container schoon en netjes.

U meldt een volle container bij het stadsdeel.

U meldt verkeerd aangeboden grofvuil bij het stadsdeel.

U mag buurtbewoners aanspreken als ze afval verkeerd neerzetten.

U legt de afvalregels uit als buurtbewoners daar naar vragen.

U gooit afval in de container als dit eraan ligt.

U meldt zwerfvuil bij het stadsdeel.

U maakt vastzittende vuilmiszakken los bij verstopping van de container. Hiervoor krijgt u een eigen sleutel (in Noord krijgt u een extra huisvuilpasje)."

Hoe dan ook, voor mijn eigen initiatief heb ik gekozen voor het realiseren van een aantal bloembakken op een kaal pleintje bij mij in de buurt. Het gaat hierbij om een verwaarloosd plein-

Wat precies de meerwaarde is van het tekenen van een overeenkomst met de gemeente is mij in dit geval niet geheel duidelijk. Waarom zou je niet op eigen houtje de straat kunnen schoonmaken als je daar zelf de behoefte aan hebt? Wijst dit er op dat, omdat deze taak is vrijgegeven je in eerste instantie niet in staat zou zijn om zelf de openbare ruimte schoon te houden?

tje waar geen mogelijkheid was voor het adopteren van een bestaande bloembak. In overleg met de omwonenden hebben we besloten zelf bloembakken toe te voegen aan het pleintje. Gezien ik zelf de mogelijkheden heb om degelijke bloembakken te maken heb ik dit ook aangeboden aan de omwonenden en gemeente.

Als reactie op dit voorstel kreeg ik van de gemeente de tip subsidie aan te vragen voor 'groen in de buurt'. Dit betekent dat ik een volledig ontwerp moet aanleveren met schetsen met hoofdmaten en een kostenraming. Ook moet er een complexe onderhoudsovereenkomst getekend worden die mij zou verplichten, een bepaald beeld-kwaliteitsniveau te handhaven. Dit terwijl het pleintje zelf ernstig verwaarloosd was en door de gemeente niet meer werd onderhouden. Ik zou een hogere kwaliteit aan moeten houden dan dat de gemeente doet.

Hoewel de eisen te overzien zijn vind ik dit veel gevraagd voor een simpele bloembak. De verhalen over de complexiteit en stroperigheid komen dan ook overeen met hoe ik het proces ervaar. Hierbij komt ook nog dat ik vanuit mijn vakgebied weet hoe ik een dergelijk voorstel moet maken.

Om uit te zoeken wat er zou gebeuren als ik niet gebruik zou maken van de subsidie heb ik besloten om de bakken zelf te betalen. Door handig gebruik te maken van pallet-hout en andere materialen die ik bij het grofvuil kon oppikken heb ik de bakken kunnen realiseren zonder er veel geld aan kwijt te zijn. Toen ik met deze bakken weer aanklopte bij het stadsdeel om aan te geven dat ik ze ging plaatsen eisten ze alsnog dat ik dezelfde documenten zou aanleveren en ondertekenen. Het ging hierbij om een drie pagina's dik juridisch document waarbij ik ook zou tekenen voor het onderhouden van het pleintje waar de bakken op geplaatst zouden worden.

Hoewel het met dit project ging om een paar simpele plantenbakken is er veel kennis en regel nodig om het formeel voor elkaar te krijgen. De gemeente Amsterdam stelt zich open op met haar 'Right to Challenge', een gedachtengoed wat in eerste instantie 'open' lijkt en veel macht bij de burger neerlegt ofwel

Ik heb de omwonenden van het pleintje benaderd door brieven in de brievenbus te doen met de vraag wat de wensen voor het pleintje waren. Later in deze publicatie ga ik verder in op deze benaderingswijze.

De bakken zijn gemaakt uit een mix van gevonden pallet hout en ingekochte balken

Uiteindelijk heb ik toch een ontwerpje moeten laten zien voor de bloembakken zodat het project in aanmerking zou komen voor 'gedeeld beheer'

De uiteindelijke bloembakken, geplaatst zonder ondertekende overeenkomst, er is dus een kans dat ze verwijderd worden.

de bovenste tree op 'the ladder of participation'. Bij deze vorm van RtC gaat het voornamelijk over het overnemen van taken van de gemeente. Zij stellen hierbij de kaders op en kiezen de 'taken' die beschikbaar worden gesteld. Zodoende is hier niet echt sprake van burgerlijke macht en komt het meer overeen met het hebben van een zorgponny. Je mag hem wel aaien en verzorgen maar het is nooit je eigen paard.

Als je bijvoorbeeld een fietsenrek wilt, een wens die niet in de bovengenoemde lijst staat op de website van zelfbeheer, wordt het vaak nog lastiger om het voor te realiseren. Een buurtmakelaar⁶ wist mij aan de hand van een voorbeeld te vertellen dat een fietsenrek alleen extra geplaatst wordt als er sprake is van een winkel of instantie (dus een plek waar mensen naartoe komen). Is dit niet het geval, zoals bijvoorbeeld bij het pleintje met het notitiebord, dan wordt de aanvraag afgewezen en kun je hier kun je hier weinig aan 'Challengen'.

In Nederland heeft de overheid een heldere procedures en stappen voor het uitvoeren van Burgerparticipatie. Zij kunnen vooraf bepalen op welke manier wel of niet betrokken worden bij de inrichting van de openbare ruimte.

Bij overheidsparticipatie is er ook sprake van regelgeving en procedures. Het is dus mogelijk om als burger invloed uit te oefenen op de openbare ruimte. De gemeente vraagt zelfs actief om deel te nemen en heeft hiervoor verschillende tools tot haar beschikking. Wil je echter zelf met een idee de openbare ruimte in dan is het afwachten of het binnen een protocol past en zelfs dan moet je idee en inzet aan allerlei voorwaarden voldoen deze maken het moeilijk om je wensen te realiseren.

Ik ben op zoek naar openheid in de openbare ruimte. Ik ondervind dat je als burger beperkt bent in de mate waarop je hier invloed op kunt uitoefenen. De enige formele manier is door te participeren bij de gemeente, dit is echter niet altijd eenvoudig. Tot nu toe heb ik mij alleen gefocust op de rol van de burger. In de volgende hoofdstukken wil ik mij focussen op de gemeente. Hoe is zij gestructureerd m.b.t. overheidsparticipatie en hoe kom ik als burger aan tafel bij de mensen die daar invloed op hebben?

Buurtmakelaars zijn in Amsterdam het aanspreekpunt van de gemeente. Zij fungeren als een opbouwwerker en richten zich samen met de burger op het verbeteren van de leefbaarheid van een buurt. Het is een vrije titel, zo heet het in gemeente Zwolle bijvoorbeeld een 'Ideeënmakelaar'. Lang niet alle gemeentes hebben een dergelijk contactpersoon die zich in de wijk begeeft.

Bronnen.

1. Troonrede uitgesproken op 17 september 2013 door Z.M. Koning Willem-Alexander. Digitaal te raadplegen op: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/toespraken/2013/09/17/troonrede-2013>.
2. "Burgerparticipatie En Overheidsparticipatie." Participatiewijzer, Prodemos, www.participatiewijzer.nl.
3. Sherry R. Arnstein. "A Ladder of Citizen Participation," JAIP, Vol. 35, No. 4, July 1969, pp. 216-224
4. Gemeente Amsterdam. "Groene Buurt / Schone Buurt." Feb. 2018, www.amsterdam.nl/wonen-leefomgeving/zelfbeheer/.
5. ASN-Solutions. "Right to Challenge \ Bewoners En Maatschappelijke Organisaties." Right To Challenge, www.righttochallenge.nl.
6. Gesprek met Gebiedsmakelaar Geuzenveld Amsterdam Nieuw west. Amsterdam Apr. 2018.

Afbeeldingen.

1. Participatieladder uit. Arnstein, Sherry R. "A Ladder of Citizen Participation," JAIP, Vol. 35, No. 4, July 1969, pp. 216-224
2. Je Participe... Atelier Populaire. Parijs. Mei. 1968

Spelregels voor zelf- en medebeheer

Tijdens het bloembakkenproject ben ik in bezit gekomen van de het document met alle spelregels voor zelf- en medebeheer voor 'RIC' projecten. Het woord "zelf" in zelfbeheer is echter te betwisten na het lezen van deze regels. Je mag namelijk niet kiezen over hoe je het beheer uitvoert en je wordt geacht de beheer standaard van de gemeente te handhaven.

Spelregels zelf- en medebeheer Stadsdeel Nieuw-West

Algemeen

- Deze Spelregels maken onderdeel uit van de gebruiksovereenkomst die wordt aangegaan voor zelf beheer of medebeheer voor het groen in de (semi-)openbare ruimte. Denk hierbij aan een siertuin, moestuin of plantenbakken. In dit stuk wordt de term 'zelfbeheertuin' gebruikt voor al het groen in de openbare ruimte waarbij zelfbeheer of medebeheer van toepassing is.
- De zelfbeheertuin is gelegen in de openbare ruimte en is te allen tijde toegankelijk voor iedereen.
- Iedereen moet kunnen deelnemen aan het zelfbeheer van de tuin.
- De grond waarop de zelfbeheertuin gelegen is en blijft eigendom van de gemeente.
- Het zelfbeheer of medebeheer vindt plaats op vrijwillige basis, er vindt geen (geldelijke) vergoeding plaats vanuit de gemeente.
- Het is niet toegestaan om de zelfbeheertuin geheel of gedeeltelijk te exploiteren voor commerciële doeleinden.
- Het is niet toegestaan om de zelfbeheertuin aan derden in gebruik te geven, tenzij de gemeente daar vooraf schriftelijk toestemming heeft gegeven.
- Er wordt een gebruiksovereenkomst afgesloten voor de zelfbeheertuin. Deze wordt door minimaal drie gebruikers (volwassen buurtbewoners die op een ander adres wonen) ondertekend.
- De gebruikers zorgen voor aantoonbaar draagvlak van omwonenden en andere belanghebbenden in de nabije omgeving.
- Er vindt een jaarlijkse schouw en evaluatie plaats met de gemeente en de gebruikers.
- De omvang van een zelfbeheertuin is bij start van een initiatief per deelnemend adres maximaal 15 m². De exacte afmetingen worden vastgelegd in de gebruiksovereenkomst.
- Geen enkele zelfbeheertuin is gelijk. De gemeente beoordeelt de geschiktheid van de locatie en heeft het recht om verdere voorwaarden te stellen. Deze voorwaarden worden vastgelegd in de gebruiksovereenkomst.

Onderhoud

- De gebruikers zorgen voor voldoende onderhoud; Daaronder wordt tenminste verstaan: water geven, 2 keer per jaar bemesten, het verwijderen van zwerfvuil en en onkruid
- Ook voorkomt de gebruiker dat de beplanting over de grens van het in gebruik gegeven stuk grond groeit of zich via wortels of zaad verspreidt. Als onderhoud naar het oordeel van de gemeente niet of niet deugdelijk plaatsvindt zal de gemeente overgaan tot het beëindigen van het zelfbeheer voor de tuin/ plantenbakken.
- Het onderhoud van hagen en bomen, indien van toepassing, is voor de gemeente.

Verboden

- Er mogen geen dieren op het perceel gehouden worden.
- Er mogen geen objecten (schuttingen, bouwwerken, vijvers, beelden e.d.) geplaatst worden.
- Er mogen geen bomen of houtvormende (prikkel) struiken, plaagplanten of bamboe aangeplant worden, behalve in plantenbakken.
- Het gebruik van grind of (half-) verharding is niet toegestaan.
- Er mogen geen chemische bestrijdingsmiddelen gebruikt worden. Vastgesteld door DB op 24-apr-18 1
- De beplanting mag niet hoger dan 1,50 meter zijn.
- Het is verboden overlast te veroorzaken, waaronder overlast door geluid en stank.

Schade en overlast voorkomen

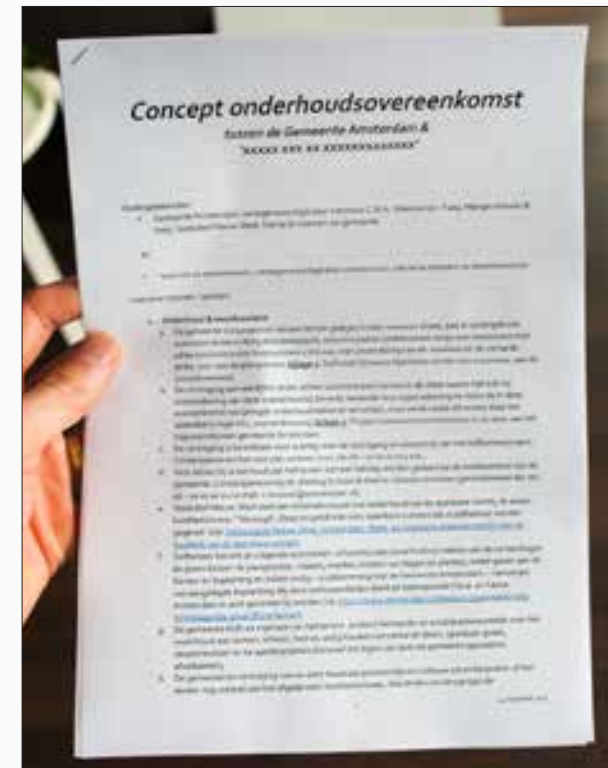
- Wanneer de gemeente een onveilige situatie constateert, moet de gebruiker deze direct verhelpen. Bij het nalaten daarvan heeft de gemeente het recht om deze situatie op kosten van de gebruiker te verhelpen en/of de tuin/ plantenbakken terug in beheer te nemen.
- Er kunnen kabels en leidingen in de grond van de zelfbeheertuin zitten. Tijdens het onderhoud moet rekening worden gehouden met de aanwezigheid daarvan. Schade aan de kabels of leidingen als gevolg van (onderhouds-)werkzaamheden zijn voor rekening en risico van de gebruiker.
- Nutsbedrijven hebben altijd toegang tot de tuin/ plantenbakken. De gemeente is niet aansprakelijk voor eventuele schade die het gevolg is van de werkzaamheden van deze nutsbedrijven.
- In Amsterdam is de bodem op veel plaatsen verontreinigd. Het is hierdoor mogelijk dat er gezondheidsrisico's zijn als er groenten van deze verontreinigde grond worden gegeten. Daarom mogen er geen moestuinbakken of moestuinen in de volle grond aangelegd worden.

Plantenbakken

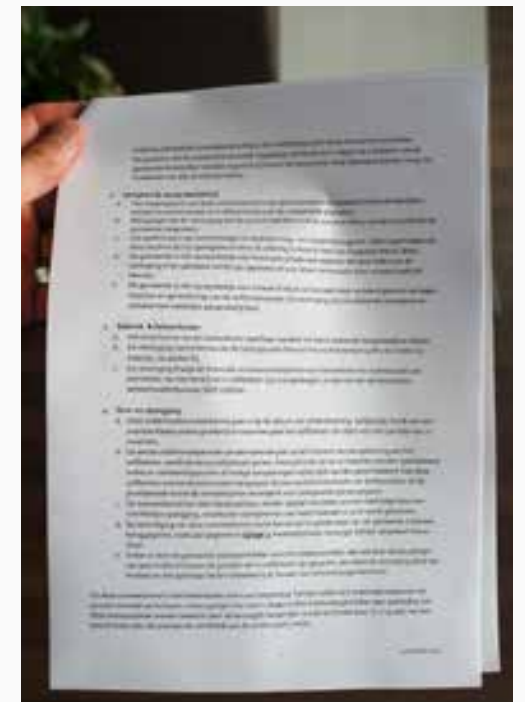
- In verband met mogelijke verplaatsing in geval van nood zijn, de maximaal toegestane afmetingen bij gebruik van plantenbakken 120x120 x 70 cm.
- Plantenbakken mogen geen scherpe hoeken, randen of uit stekende versieringen hebben waaraan voorbijgangers zich zouden kunnen bezeren of hun eigendommen zouden kunnen beschadigen.

Onderhoudsovereenkomst

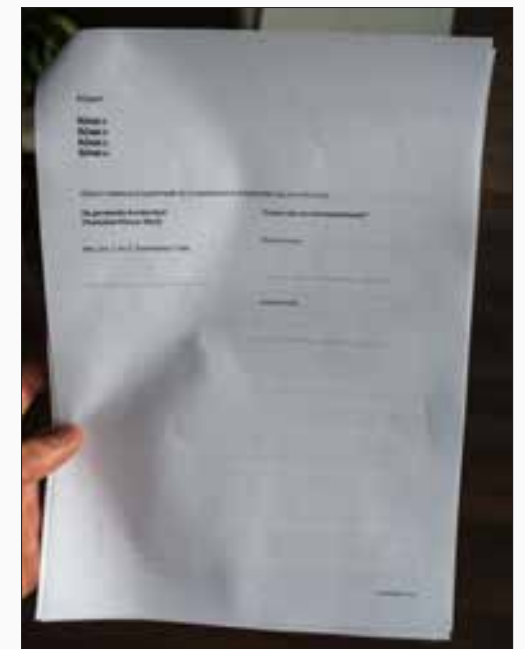
Naast alle regels waaraan je initiatief moet voldoen wordt men geacht een onderhoudsovereenkomst te tekenen waarin wordt vastgesteld dat je als burger de relevante taken van de gemeente overneemt. Het document is in zeer juridische taal opgesteld. In een wijk als Nieuw West, waar de laaggeletterdheid en de Nederlandse taal niet door iedereen beheerst wordt, schrikt dit veel burgers af.

De onderhoudsovereenkomst die ik ontving voor het plaatsen van de bloembakken.
Pagina 1

Pagina 2

Pagina 3

4. Op bezoek bij moeder

Tot nu toe heb ik op twee niveaus de openheid van de openbare ruimte onderzocht. Op micro niveau, door individuen te bevragen over de wens (krijten, notitiebord, studenten) en uit te dagen om zelf actie te ondernemen (plantenstekjes). Daarnaast ben ik op meso niveau samen met een groep bewoners plantenbakken gaan realiseren om inzicht te krijgen in de aangeboden participatie processen. Hoewel met dit laatste project er uiteindelijk wel een eigen plantenbak gerealiseerd is, wat overeen lijkt te komen met de hoogste trede op de participatieladder van Arstein*, wordt er veel gevraagd van de burger* en krijgt deze niet de vrijheid om op zijn eigen manier met de bloembak om te gaan. Je mag de bloembak beheren volgens de regels van de gemeente, hierdoor is men in feite een onderaannemer van de gemeente en niet een eigenaar van de openbare ruimte.

Om verder te komen in mijn zoektocht wil ik meer inzicht krijgen welke afdelingen en personen binnen gemeente verantwoordelijk zijn voor overheidsparticipatie en hoe je hiermee in contact komt. Tot nu toe ben ik alleen nog maar bij de ambtenaren geweest die speciaal zijn aangewezen om het participatieproces te begeleiden, maar heb ik nog geen contact gehad met niveaus waar beleid wordt gemaakt en besluiten worden genomen over de openbare ruimte.

Om verder te komen dan de buurtmakelaar heb ik een initiatief ontworpen in de hoop contact te krijgen met andere niveaus binnen de gemeente. Het initiatief moet voldoende complexiteit hebben waardoor meerdere niveaus zich er mee moeten bemoeien. Ook wil ik dat het initiatief relevantie heeft voor de wijk zodat het door de wijk gedragen wordt en het buiten de kaders van het 'RiC' valt.

Ik ben wederom de wijk in gegaan en heb mijn ogen open gehouden, op zoek naar inspiratie voor een project. Al snel zag ik de kans voor een project direct voor mijn deur. Ik woon aan het Eendrachtspark in Amsterdam Nieuw West en hier wordt,

• De bovenste trede staat voor 'citizen control' ofwel beheer door de burger. Beheer van de openbare ruimte is te realiseren maar men kan niet de vorm van het beheer bepalen.

• Zie hiervoor hoofdstuk 3 pagina 52

Na een drukke barbecuedag zijn de opvangvoorzieningen in het park overspoelt.

Een goeie zomerdag waarbij het park vol zit met mensen die uitgebreid barbecueën

net als in veel andere parken in Amsterdam, zomers naar hartenlust gebarbecued. Dit zorgt voor een gezellige sfeer in en rondom het park. Helaas betekent het ook dat er door de drukte vaak overlast wordt ervaren, de afval voorzieningen zijn zelden voldoende en barbecue specifiek afval zoals voedselresten, gloeiende kolen en soms ook complete barbecues worden vaak achtergelaten na een warme zomerdag. Dit zorgt voor een rommelig park waar veel mensen zich in de buurt aan ergeren. Deze problemen leken mij een goed vertrekpunt voor een initiatief. Het park wordt onderhouden door de gemeente (afdeling beheer). Om een dergelijk probleem structureel aan te pakken zal er meer geld nodig zijn dan wat participatiepotjes bieden (meestal gaan deze tot €5000,-).

Vanuit mijn werk als ontwerper bij Carve ben ik bekend met het ontwerpen voor parken en heb ik de kennis om dergelijke problemen aan te pakken. Alleen nu, anders dan vanuit mijn rol bij Carve waarin we een opdracht vanuit de gemeente krijgen, ga ik als ontwerper van onderaf aan de slag om het initiatief te realiseren.

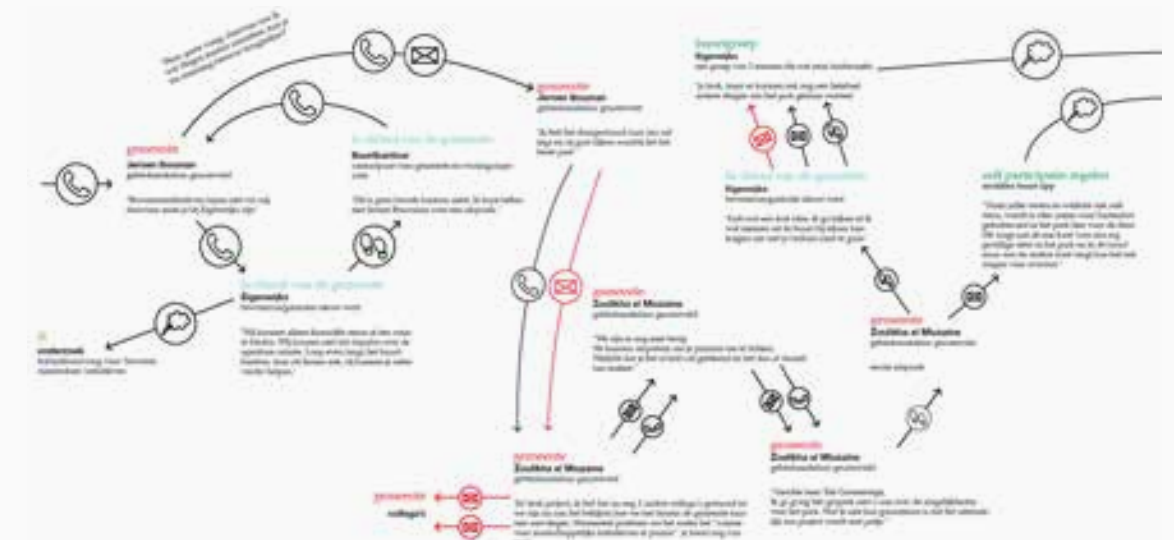
Om te beginnen heb ik de buurtmakelaar gebeld, de contactpersoon voor de wijk vanuit de gemeente. Vervolgens ben ik drie maanden van kastjes naar muren gestuurd om uiteindelijk aan tafel te komen bij de buurtmakelaars zelf. Volgens hun eigen zeggen al een uitzonderlijke gebeurtenis. Omdat het plan niet in een van de standaard participatietrajecten paste was het lastig om er handen en voeten aan te geven binnen de gemeente. Hoewel ik erg enthousiaste reacties kreeg kwam het er op neer dat ik zelf maar een plan en ontwerp moest maken, hiermee langs de wijk te gaan, handtekeningen te verzamelen om vervolgens geen zekerheid te hebben of er geld beschikbaar zou worden gesteld. Op deze manier is het dus niet zeker of ik in aanraking kom met andere afdelingen.

Ik stond eigenlijk nog steeds bij de voordeur. Er wordt van me gevraagd een plan te ontwerpen zonder dat ik richtlijnen krijg, de buurtmakelaar kan immers niet spreken voor beheer. Vervolgens wordt dit plan getoetst op een hoger niveau binnen de gemeente volgens hun richtlijnen. Naar alle waarschijnlijkheid

Carve is een multidisciplinair ontwerp- en ingenieursbureau voor de inrichting van de openbare ruimte. De ontwerpen focussen zich voornamelijk op sport- en spelgelegenheden voor verschillende gebruikersgroepen.

Schetsontwerp van een mogelijke vaste barbecue plek

Een mapping van de drie maanden e-mail, bel- en gespreksverkeer met de gemeente om uiteindelijk niet verder te komen dan een gesprek met de buurtmakelaars die mij vervolgens weer de straat opstuurden

zou dit een paar keer op en neer gaan, kortom het vraagt veel tijd en deskundigheid. Ik heb nog een aantal stappen ondernomen om het plan verder uit te werken. Zo heb ik participatiesessies gehouden met de buurt om er achter te komen wat zij belangrijk vinden aan barbecueën in het park en heb ik een eenvoudig schetsontwerp gemaakt van een mogelijke barbecueplek. Toch heb ik er voor gekozen om te stoppen met dit traject omdat het te onzeker is en ik niet verwacht op deze manier een goed inzicht te krijgen in de structuur van de gemeente.

In het boek *'Stedelingen maken de Stad'* wordt uitvoerig gesproken over de banden tussen de participerende burger en de overheid. Het toont een aantal goede voorbeelden waarin ontwerpers, kunstenaars of architecten vergelijkbare trajecten doorlopen om hun projecten gerealiseerd te krijgen. Hierin wordt ook opgemerkt dat een voorwaarde voor het slagen van een initiatief is, het in staat zijn om je weg te vinden in de bureaucratie en kunnen omgaan met de ambtenaren, en eventueel ook het passeren hiervan. *"Dit vereist niet alleen de vaardigheid om toegang te vinden tot de hogere regionen maar impliceert ook de beschikking over een netwerk dat dat mogelijk maakt."*¹ Een gevolg van deze bureaucratische drempel is dat er zich een verschil aftekent tussen de bottom-up projecten die door professionals geïnitieerd worden en de projecten die door minder vermogende burgers worden gestart. Zo zijn de professionals in staat in hun eigen leefomgeving plannen te ondernemen waarbij soms zelfs een heel gebouw met bar gerealiseerd kan worden (zie het Noorderparkbar project²), maar komen buurtbewoners en in het bijzonder die uit probleemwijken, door gebrek aan zelforganisatie niet verder dan het organiseren van een buurtbarbecue.

Omdat het voor de gemeente ook niet altijd duidelijk is wie ze voor zich hebben en de ambitieniveaus van gemeente en burger niet op elkaar zijn afgestemd, kan dit verschil leiden tot rare situaties voor de minder ervaren burger. In het boek *'Als meedoen pijn doet'*³ wordt gesproken over de annexatie die plaatsvindt als een lokaal initiatief wordt opgepikt door de gemeente en zij in al haar enthousiasme een veel te hoge verwachting heeft van de burger.

Litnodiging voor het participeren aan het barbecue project.

Zo kreeg Ellen na een mailtje of haar initiatief voor een veiliger buurt, niet meer aandacht kan krijgen in het wijk actieplan, ineens tienduizenden euro's budget toegekend zonder dat ze daarom gevraagd had of dat ze wist wat ze er mee moest. De gemeente heeft in dit voorbeeld een onjuiste verwachting van het ambitieniveau van de burger. Mogelijk wilde Ellen alleen maar wat extra politie toezicht en nu moet zij ineens een plan verzinnen voor tienduizenden euro's. Ik heb zelf een vergelijkbare situatie meegemaakt tijdens een bewonersavond voor het marktplein 40/45 in de wijk Slotermeer. Hier stelde de gemeente de vraag aan de aanwezigen *"wat voor een winkels missen jullie echt op dit plein?"* waarna mijn buurman antwoordde, *"ik zou wel wat voelen voor een winkel met biologische etenswaren"*. Waarop de enthousiaste ambtenaar een vrijbrief gaf om dan maar een winkel te gaan beginnen. Dit is leuk als je ondernemer bent, onderzoek naar een kans maar dit is natuurlijk niet waar mijn buurman op zat te wachten.

Hoewel de gemeente zich open opstelt als het gaat om participatie in de openbare ruimte, blijkt al snel dat er harde kaders zijn waarbinnen de ingrepen moeten passen. Ook word je binnen deze kaders geacht zo veel mogelijk de regeltjes te volgen daarbij moet je van goede huize komen wil je er een eigen draai aan kunnen geven. Je wordt nooit echt een eigenaar van een stukje openbare ruimte, hoogstens een medebeheerder. Als burger kom je eigenlijk alleen maar aan de voordeur en kom je in aanraking met de mensen die aangesteld zijn om je te ondersteunen. Zij functioneren als doorgeefluik naar de interne organisatie waar je niet of heel moeilijk binnenkomt. Afspraken maken met het hogere niveau kan dus niet omdat je er niet bij komt.

Zoals eerder gezegd besluit ik niet verder te gaan met het barbecue project omdat ik nog steeds bij de 'voordeur' van de gemeente sta. Ik vermoed dat deze route mij te veel tijd kost en ik niet het idee heb zo goed inzicht te krijgen. Ik ga opzoek naar een andere manier van benaderen die ook dichterbij mijn zoektocht naar de 'open' openbare ruimte ligt.

Bronnen.

1. Mariska van den Berg. *Stedelingen veranderen de stad: over nieuwe collectieven publiek domein en transitie*. Amsterdam: Trancity-Valiz. (2013) P38
2. "Noorderparkbar." *De Energieke Stad, Stimuleringsfonds Creatieve Industrie*, www.deenergiekestad.nl/noorderparkbar/.
3. Evelien Tonkens, Mande de Wilde. *Als Meedoen Pijn Doet: Affectief Burgerschap in De Wijk*. Van Genneep, 2013. p 109/110

5. Buiten de lijntjes kleuren

In Nederland hebben we een strak georganiseerde openbare ruimte waarover de burgers een mening hebben en hier en daar ook een aanvulling op willen doen. Sommigen doen dat informeel, anderen willen het wel maar voelen zich geremd en er zijn ook mensen die het voor elkaar krijgen om via de geboden participatie trajecten hun wensen te realiseren. De aangeboden participatie trajecten zijn echter strikt gekaderd door de gemeente, hierdoor worden de processen vaak als stroperig en complex ervaren, tevens komt er ook niet echt een dialoog op gang tussen gemeente en burger omdat de gemeente spelregels bepaalt. Op deze manier is het als burger erg lastig om je te kunnen ontfemen over een stukje buitenruimte en je eigenaar te maken/voelen van je leefomgeving. Er ontbreekt op deze manier relevant eigenaarschap, iets wat een belangrijk aspect is voor een gezonde samenleving met een zelfstandige burger. Als ontwerper wil ik een alternatief formuleren voor dit ontbrekende eigenaarschap. Voordat ik dit goed kan zal ik wel verder moeten komen dan de voordeur.

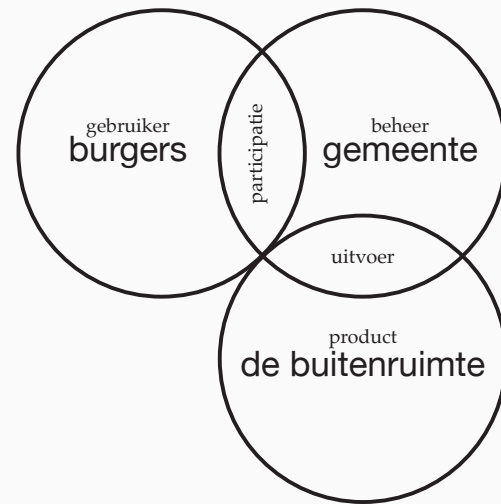
In eerste instantie was ik van plan dit met het barbecue project te bereiken echter blijkt dit initiatief nog te veel binnen de gebaande en formele paden te liggen waardoor ik niet bij het niveau van de gemeente kom waar ik wil zijn.

Ik besluit voor een informele aanpak te kiezen. Ik ben begonnen vast te stellen wat ik zelf wil.

"Hoe ziet mijn ideale buitenruimte er uit?"

"Ik vind het belangrijk dat ik mijn eigen wensen kan uitvoeren en daar zelf de verantwoordelijkheid voor kan nemen."

Maar welke wens heb ik en waar wil ik de verantwoordelijkheid voor nemen? Het wil zo zijn dat ik al jaren lang skateboard, dit is de urban sport bij uitstek, de huidige vorm van de sport is ontstaan in de stad en gebruikt de openbare ruimte en architectuur als zijn canvas. Het wordt inmiddels erkent als een tool om bepaalde aspecten van de openbare ruimte te verbeteren¹. Door het 'beskat' van objecten treedt er slijtage op. Zo ook het bankje bij mij in

Een schematische weergave van hoe de openbare ruimte in Nederland beheerd wordt. Hierin is te zien dat je als burger alleen via participatie invloed hebt en dat de uitvoering en dus ook verantwoordelijkheid altijd bij de gemeente blijft. Er ontstaat zo geen relevant eigenaarschap.

de straat. Door mijn veelvuldige 'nose-slides' (met de voorkant van je board over een rand glijden) beginnen de randen van het bankje te splinteren en is de verf (die al niet 'je van het' was) verder aan het slijten. Omdat ik graag wilde blijven skaten op het bankje maar ook begreep dat mijn medebewoners liever niet tegen vertrapte bankjes aankijken heb ik besloten mijn verantwoordelijkheid voor het bankje te nemen en deze op te knappen. Door het goed te schuren, te gronden en weer te schilderen kreeg het bankje weer een frisse uitstraling. Omdat ik het bankje zelf schilderde vond ik dat ik ook zelf de kleur mocht uitzoeken. Ik koos voor turquoise, een voor gemeentelijke begrippen zeer onorthodoxe kleur. Tevens heb ik een stalen strip op de rand van het bankje aangebracht zodat deze niet verder zou slijten door het beskat' ervan, ook vergrootte dit de skatebaarheid van het bankje. Omdat ik niet anoniem wil blijven en juist benieuwd was naar de reacties van de buurt en gemeente heb ik in grote letters de contact gegevens van 'Bewoner Amsterdam' aangebracht.

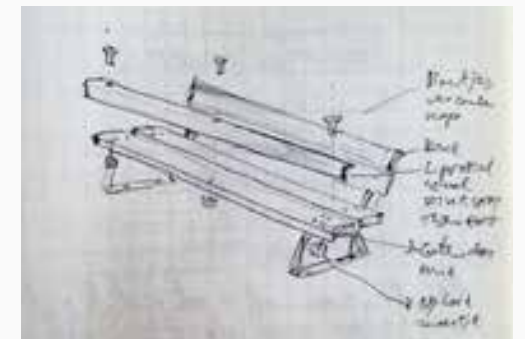
Tegelijkertijd heb ik voor 'Bewoner Amsterdam' een website gemaakt waarop ik een platform presenteer waar je als burger je wens voor de openbare ruimte kenbaar kan maken en waar je vervolgens door 'Bewoner Amsterdam' geholpen wordt om deze wens te realiseren. Hierin neem ik de verantwoordelijkheid voor de ruimte en zorg ik dat die geclaimd kan worden bij de gemeente zodat de drempel voor de medeburger om te initiëren verlaagd wordt. In het kort is Bewoner Amsterdam hiermee een initiatief voor initiatieven voor de openbare ruimte. Hierover later meer.

Nu is het afwachten. Negen dagen later ontving ik reactie. 'Afdeling Schoon en Heel' van het stadsdeel wilde graag zo spoedig mogelijk een overleg met mij "over het schilderen en plaatsten van obstakels in de openbare ruimte". Bij dit gesprek zou ook de gebiedsmakelaar aanwezig zijn. Binnen twee weken was ik dus al een stuk verder dan dat ik gekomen was met het barbecue initiatief. Omdat ik een gemeentelijk eigendom heb 'ge vandaliseerd', moet ik de achterliggende gedachte goed kunnen verklaren.

Schade aan het bankje door het beskat' ervan. Ook is te zien dat de oorspronkelijke verf niet meer in goeie staat is en afbladdert

Bewoner Amsterdam is ontstaan tijdens het notitiebord project waar ik het gebruikte als schuilnaam van waaruit ik de buurtbewoner benaderde. Later in mijn onderzoek heb ik het uitgebreid naar een platform dat de buurt uitnodigt om zelf informele acties te doen. In het ontwerpgedeelte van deze publicatie ga ik verder in op dit platform. www.bewoneramsterdam.nl

Ontwerpschets voor de aanpassingen aan het bankje

Een sequentie foto van een 'nose-slide' op het bankje

Zelf het bankje turquoise schilderen

Geïnspireerd door het stuk van Frans Soeterbroek over de 'Happy infiltrator'⁴, besloot ik dit gesprek te gebruiken om mijn observaties en bedenkingen over het beheer van de openbare ruimte kenbaar te maken. Op deze manier hoopte ik aan tafel te komen bij het beleidsniveau van de gemeente. Met de stelling: "Of ik het bankje nu actief verniel door er op te skaten of dat ik het bankje onderhoud door het te schilderen, in beide gevallen ben ik een vandaal. Ik kan hiervoor dus niet mijn verantwoordelijkheid nemen." Gelukkig was ik deze tijd al goed bekend bij de gebiedsmakelaar en konden we het gesprek op een vriendschappelijke toon voeren. Tijdens het gesprek kon ik ook goed delven uit mijn ervaring met het ontwerpen in de openbare ruimte. Ik ben goed op de hoogte van de veiligheidseisen en de onderhoudsprogramma's zo kon ik het gesprek goed sturen en konden we het vooral hebben over onderhoudsbeleid en hoe dit geregeld wordt vanuit de gemeente. Uiteindelijk bleek dat het bankje in kwestie sowieso niet geschilderd zou gaan worden omdat de gemeente momenteel alleen nog maar onbeschilderde bankjes plaatst. Deze hoeft je namelijk minder te onderhouden.

Het opgeknapte bankje met veen stalen rails op de rand voor een betere besikbaarheid en het logo van Bewoner Amsterdam.

Tijdens dit gesprek gaf ik ook uitleg over de plannen voor het Bewoner Amsterdam platform. Hoewel zij het claimen van de openbare ruimte niet goedkeuren waren zij wel zeer gecharmeerd van het betrekken van de burger bij de openbare ruimte, iets waar zij zelf de grootste moeite mee hebben. Participatie is een belangrijk aspect van het beleid in Amsterdam Nieuw West. 'Initiatieven die dit bevorderen zien we graag'. (Dit wordt ook beaamd in het nieuwe gebiedsplan voor Nieuw West⁴) Als het mij lukt om mensen te enthousiasmeren om een actie te ondernemen, zijn zij bereid met me mee te werken. Op deze manier heb ik een positie gecreëerd vanwaaruit ik zowel mensen kan proberen te enthousiasmeren en te inspireren om actie te ondernemen in de openbare ruimte. Ook heb ik een ingang bij de gemeente om op andere niveaus te kunnen overleggen dan alleen met de buurtmakelaar. Niet alleen dat, schijnbaar was het idee van het platform zo inspirerend dat het binnen het stadsdeel is gaan rondzingen.

Vertellen over het gerestaureerde bankje voor een delegatie van de gemeente

Een week na de afspraak met afdeling 'Schoon en Heel' kreeg ik een uitnodiging om samen met een delegatie van het stadsdeel (met onder andere de portefeuillehouder openbare ruimte van het stadsdeel) mijn bankje te bewonderen en ook de andere interventies die ik inmiddels heb uitgevoerd te aanschouwen. Tijdens de schouw kreeg ik ook de mogelijkheid om over het platform te vertellen en over mijn doel om hiermee eigenaarschap van de openbare ruimte te creëren voor de burger.

Eigenaarschap blijkt het sleutelwoord en het plan wordt toegejuicht door het stadsdeel, zelfs zo enthousiast dat ik ben gevraagd om een korte presentatie te geven over het initiatief tijdens het werkcongres 'ruimte voor maatschappelijk initiatief'. Bij dit congres mag ik als 'inspirator' mijn verhaal doen over het betrekken van de burgers en het creëren van eigenaarschap. Dit keer voor een grote selectie wethouders, gebiedsmakelaars, participatie professionals en andere geïnteresseerden (de bovenlaag van de gemeente). Wederom reageert iedereen enthousiast en lijken de ideeën aan te sluiten bij de beleidsvisie van de gemeente. Dit vind ik echter vreemd omdat ik zeg dat juist het eigenaarschap de betrokkenheid en de openheid ontbreken. Ik hou met mijn verhaal een spiegel voor aan de gemeente. Volgens hen sluit mijn presentatie aan bij de visie maar toch ervaar ik problemen als ik bijvoorbeeld simpelweg een bloembak wil plaatsen.

Hoe meer ik bij de gemeente binnen kom hoe duidelijker de tussenlaag wordt. Deze tussenlaag bestaat onder andere uit de juridische afdelingen, de projectbureaus en de mensen die het beheer regelen. Deze afdelingen zie je eigenlijk nauwelijks op workshops of werkcongressen. Als burger kom je er niet mee in contact. Deze laag voert het beleid uit en zorgt dat alles in goede banen loopt. Waar de buurtmakelaars toegankelijk en enthousiast zijn en daar waar de beleidsmakers en wethouders graag zo veel mogelijk vrijheid zien is deze laag terughoudend.

Een portefeuillehouder is een lid van het dagelijks bestuur die verantwoordelijk is voor een aantal onderdelen van de gemeente. In dit geval de openbare ruimte.

Een schematische weergave van hoe ik de gemeente ervaar. De buitenste ringen zijn de instanties die door de gemeente betaald worden om een aantal sociale taken, zoals het verlenen van subsidies voor kleinschalige burgerinitiatieven, uit te voeren. De ring daarna bestaat uit de buurtmakelaars, wijkagenten en het digitale loket (de website van de gemeente). Deze ring is het aanspreekpunt voor de burger, deze laag brengt de vraag van de burger naar de verschillende lagen binnen de gemeente. Als burger kom je eigenlijk nooit verder dan deze laag. De daaropvolgende laag is de uitvoerende laag, hier zit beheer, een afdeling voor de juridische en economische afhandeling en ook de ontwerp afdelingen. De binnenste ring bestaat uit de wethouders, het bestuur en de beleidsmakers. Natuurlijk is dit niet een exact organogram en zijn er talloze andere verdelingen te maken, echter vanuit mijn acties en gesprekken komt dit eruit naar voren.

Bronnen.

1. Clint, van der Hartt., et al. Reclaiming the Street. Showroom MAMA, 2011. p07
2. Frans Soeterbroek. Stadmakers als happy infiltrators in de systeemwereld. in Simon, Franken, et al. Het Nieuwe Stadmaken: Van Gedreven Pionieren Naar Gelijk Speelveld. Trancity Valiz, 2015.
3. Gemeente Amsterdam. gebiedsplan 2018 stadsdeel nieuw-west geuzenveld-slotermeer. 2018. p51

6. De lijntjes

Ik heb het tot nu toe vooral gehad over hoe de burger invloed kan uitoefenen op de openbare ruimte en welke rol de gemeente hierin speelt. Aan het begin van mijn onderzoek noemde ik dat alle plekken in Nederland al zijn ingericht en dat er geen ruimte meer is voor de burger om hier zelf nog vorm aan te geven. Uit mijn onderzoek blijkt dit ook grotendeels te kloppen. Maar hoe wordt onze openbare ruimte ingevuld?

Als laatste hoofdstuk van mijn onderzoek maak ik een korte uitzetting over hoe onze fysieke leefomgeving wordt vormgegeven en georganiseerd. Dit is namelijk het speelveld waarop de burgers en gemeente samen opereren.

In Nederland zijn we fan van regels en 'geregeldheid'. Dit geldt ook voor de invulling van onze buitenruimte. Misschien wel omdat we met zoveel mensen op een klein stukje land leven heeft alles in Nederland een bestemming. Letterlijk zelfs, alles is volgens de Wet Ruimtelijke Ordening ingedeeld in streek en bestemmingsplannen¹. In deze plannen wordt de functie (bestemming) voor een gebied per tien jaar vastgesteld. Zo staat bijvoorbeeld aangegeven in welke gebieden gewoond mag worden, op welke plekken industrie plaatsvindt en waar winkels zijn. Ook natuur, recreatie, sport, verkeer en cultuur worden zo op de kaart van Nederland ingedeeld. Op provinciale schaal hebben we het over streekplannen en op gemeentelijke schaal gaat het over bestemmingsplannen.

Als burger heb je weinig te maken met deze plannen. In extreme gevallen kan het voorkomen dat het stuk groen waaraan je leeft wordt omgevormd tot een industrieterrein of dat er ineens een vliegveld wordt uitgebreid waardoor je onder een aanvliegroute komt te wonen. Gelukkig wordt er door planologen en stedenbouwkundigen zo goed mogelijk gekeken om alle verschillende bestemmingsplannen op elkaar af te stemmen met alle ecologische, economische en sociale belangen van dien. De bestemmingen worden op grote schaal toegewezen en zeggen weinig over de vorm van de straat of park. Dit is de taak van landschapsarchitecten en architecten.

Best. hoofdgroepen	
	agrariësch
	agrariësch m. wrd.
	bedrijf
	bedrijventerrein
	bos
	centrum
	cultuur en ontsp.
	ontspanning en v.
	detailhandel
	dienstverlening
	gemengd
	groen
	horeca
	kantoor
	maatschappelijk
	natuur
	overig
	recreatie
	sport
	tuin
	verkeer
	water
	wonen
	woongebied

Legenda van een bestemmingsplan

Door veelvuldig onderzoek te doen naar de verschillende belangen, onder andere door de betrokken burgers erbij te betrekken en deze uitkomsten te verwerken in een ontwerp wordt de stad gepland. Vervolgens is het aan de gemeente om deze te onderhouden en aan de burger om hierin te leven.

Deze manier van stedelijke ontwikkeling vindt min of meer over de hele wereld plaats. Opvallend aan Nederland is de volledigheid waarmee het gebeurt. Elk stukje is namelijk ingedeeld, overal ligt wel een stoep, een perkje, staat een huis winkel of wat dan ook.

In een ideale wereld komt de geplande stad precies overeen met de manier van leven. Echter wegen niet alle belangen even zwaar en is het onmogelijk om iedereen tevreden te stellen met een plan. Daarbij komt ook dat het tempo waarmee de stad zich fysiek ontwikkelt vaak trager is dan de ontwikkeling van de wensen en cultuur van de bewoners. Zo stamt het ontwerp van mijn wijk, Amsterdam Nieuw West of 'de Westerlijke Tuinsteden'³ uit de jaren 30, vastgesteld in het 'Algemeen Uitbreidingsplan. Grondslagen voor stedenbouwkundige ontwikkeling van Amsterdam' (AUP). Dit plan heeft zijn roots liggen in de 'garden cities' ideologie van Ebenezer Howard. Het plan is geschreven door 'Dienst Publieke Werken' met als belangrijkste stedenbouwkundige, Cornelis van Eesteren. Na de tweede wereldoorlog in de grote wederopbouw is de wijk tot uitvoering gekomen. Met het credo Licht, Lucht en Ruimte⁴ wordt in tegenstelling tot de binnenstad de wijk ingericht met ruime straten, lage bebouwing en veel groen. Ook wordt er gedacht aan de lange termijn, zo zegt van Eesteren zelf "Het uitbreidingsplan daarentegen behoort (...) zo flexibel te zijn dat het de ontwikkeling van het bouwwezen en vooral der verkaveling van de woonwijk niet in den weg mag staan" dit zodat er, indien nodig in de toekomst genoeg uitgebreid kan worden voor de mogelijk sneller groeiende of veranderende samenleving. En hoewel dit toekomstgericht gedacht is leef ik nu in 2018, 90 jaar na het bedenken van en 60 jaar na het aanleggen er van, in diezelfde wijk met grofweg nog steeds dezelfde inrichting.

Een tekening van Amsterdam Nieuw West uit het Algemeen Uitbreidingsplan

Het bestemmingsplan van de wijken Geuzenveld en Slotermeer in Amsterdam Nieuw West

Er zijn in golven van ongeveer 20 jaar, tal van aanpassingen gedaan op zowel beleid en inrichting maar is de wijk in de basis opzet gelijk gebleven en blijkt zij dan ook relatief toekomstbestendig.

Ik heb voor mijn onderzoek veel gedwaald door de wijk. Geïnspireerd door de 'derivé' van de 'Situationisten' heb ik uren door de wijk gelopen en de openbare ruimte in de wijk bestudeerd. Veel van mijn interventies zijn dan ook gepland en bedacht op plekken die ik tijdens deze tochten tegenkwam. Op deze manier heb ik een goed gevoel gekregen voor de wijk en merk ik dat deze niet helemaal meer goed beheerd wordt. Zo is er bijvoorbeeld meer groen dan dat de gemeente met de huidige budgetten kan onderhouden. Dit zorgt voor 'gekke' plekken in de wijk waar het soms een wildernis lijkt, de ruimte is ingericht met veel ouder materiaal dan staat beschreven in de HIOR* of waar ineens wel heel veel stoep ligt. (zie ook het pleintje waar ik het notitiebord* heb geplaatst.)

In het boek "De alledaagse en de geplande stad" wordt kort over dit zelfde onderwerp gesproken "Wat moeten we aan met al dat gemeenschappelijk groen in de naoorlogse wijken, als de sociale collectiviteit die de vorm, de inrichting en het beheer van die ruimten verondersteld, niet (meer) blijkt te bestaan?"⁶ Ofwel, de grote hoeveelheden groen in de wijk zijn bedacht met het idee dat het door de commune zou worden beheerd en onderhouden maar nu er in onze cultuur (momenteel) niet genoeg samenhang bestaat om dit te doen komt de taak bij de gemeente te liggen. Ook nu nog worden wijken ontwikkeld en ontworpen voor specifieke doelgroepen en bepaalde manieren van samenleven. En als de toekomstige bewoners hier in geloven zal dat ook zeker werken⁶. Maar een wijk bestaat langer dan een generatie en er zullen altijd veranderingen plaatsvinden.

De openheid van de openbare ruimte is verbonden met de vormgeving er van. De plannen voor de inrichting verlopen in schaal. Planologen en stedenbouwers zetten in grote lijnen de ruimte op waarna deze verder wordt ingevuld en ontworpen door landschapsarchitecten en architecten. Als burger kun je via burgerparticipatie mee kijken en denken over, ontwikkeling van deze plannen. Op deze manier wordt onze leefomgeving van bovenaf gedictieerd. In zekere zin is dit gewenst omdat het ontwikkelen van een stad een zeer complexe bezigheid is en dit niet aan een niet deskundige kan worden overgelaten. De plannen die uiteindelijk uitgevoerd worden vormen een minder flexibel geheel dan de mensen en culturen die in de plannen wonen. Als hierin geen openheid wordt geboden gaat dit schuren.

Ik vind het interessant om te zien wat je kunt met de ruimte die overblijft als de eerste gebruiker vertrokken is. Bijvoorbeeld het overgebleven groen in Nieuw West. Kan er een oplossing worden geformuleerd waarin de burger op kleine schaal verantwoordelijkheid kan nemen over zijn leefomgeving om deze naar wens aan te passen en er een echt 'open' openbare ruimte ontstaat?

De situationisten, of Situationist Internationaal is een kunstenaarsgroep die actief was in sociale en politieke thema's. Een van hun theorieën ging over het verkennen van de stad door het doen van een 'derivé' ofwel dwalen. Door buiten je eerder gebaande paden te gaan en je te laten leiden door de puntje die je aantrekken in je omgeving dwaal je door de stad, opzoek naar nieuwe stedelijke ervaringen.

•Zie pagina 36, HIOR

•Zie pagina 30

Bronnen.

1. Adviesgroep, SAB. "Bestemmingsplan.nl." *Het Bestemmingsplan; Een Bijzonder Plan*, www.bestemmingsplan.nl/.
2. Ivan Nio Arnold Reijndorp, Wouter Veldhuis, Anita Blom, Hein Coumou. *Nieuw-West: Parkstad of Stadswijk: De Vernieuwing Van De Westelijke Tuinsteden Amsterdam*. TrancityxValiz, 2017. p33-35
3. "Van Eesteren." *Van Eesteren Museum, Van Eesteren Museum, vaneesterenmuseum.nl/nl/cornelis-van-eesteren-2/het-aup-stap-voor-stap/*.
4. Paul Mepschen, *De politiek van sloop - Amsterdam Nieuw west*, in Evelien Tonkens, Mandy de Wilde, *Als meedoen pijn doet*, Uitgeverij van Genneep, 2013, P213-216
5. Arnold Reijndorp, Leek Reinders, *de Alledaagse en de Geplande stad*, SUN Trancity 2010, P16
6. Arnold Reijndorp, Leek Reinders, *de Alledaagse en de Geplande stad*, SUN Trancity 2010, P24

Afbeeldingen.

1. *Legenda bestemmingsplan. "Ruimtelijkeplannen." Ruimtelijkeplannen.nl, www.ruimtelijkeplannen.nl/bestemmingsplannen.*
2. *Bestemmingsplan Amsterdam Nieuw West. "Ruimtelijkeplannen." Ruimtelijkeplannen.nl, www.ruimtelijkeplannen.nl/bestemmingsplannen.*
3. *Ontwerpschets AUP. Oudenampsen, Merijn. "Retracing the Garden City." MO, 15 Nov. 2017, merijnoudenampsen.org/2013/04/03/retracing-the-garden-city/.*

7. conclusie

Ik ben het onderzoek gestart met de vraag.
"Hoe open is de Nederlandse openbare ruimte?"

Uit deze hoofdvraag volgen de volgende deelvragen.

- Willen burgers wel zelf invulling geven aan de openbare ruimte?
- Op welke manieren kunnen burgers invulling geven aan de openbare ruimte.
- Hoe bereid zijn burgers bereid om zelf informeel invulling te geven aan de openbare ruimte?
- Welke mogelijkheden biedt de gemeente om als burger invulling te geven aan de openbare ruimte?
- Hoe zit de gemeente in elkaar met betrekking tot participatie in de openbare ruimte?
- Hoe wordt de openbare ruimte bestemd?

Er blijkt dat er veel mensen zijn die ideeën hebben en dat ze graag samen nadenken over de inrichting van de openbare ruimte. het blijkt dat de burger snel enthousiast wordt om hier mee bezig te zijn. Wel blijkt dat mensen niet snel individueel tot actie willen over gaan om hun wensen gerealiseerd te krijgen.

Er zijn twee manieren waarop je als burger invloed kan uitoefenen op de openbare ruimte.

Informeel, door zelf actie te ondernemen zonder daarbij de gemeente te betrekken. Dit wordt sporadisch gedaan maar is niet voor iedereen weggelegd, en veel mensen voelen zich bezwaard om dit zo te doen.

Formeel, door gebruik te maken van de aangeboden participatie processen kunnen burgers meepraten met de plannen van de gemeente of zelf met een initiatief komen. Deze procedures zijn complex, juridisch en stroperig en daarom niet voor iedereen weggelegd.

Het is mogelijk om als burger invloed uit te oefenen, de gemeente vraagt actief om deelname en heeft hiervoor verschillende tools tot haar beschikking. Wil je echter zelf met je idee de openbare ruimte in, dan is het afwachten of het binnen een protocol pas, en zelfs dan moet je idee aan allerlei voorwaarden voldoen.

Als burger kom je niet verder dan de voordeur. Je komt alleen maar in contact met de mensen die aangesteld zijn om je te ondersteunen. Zij functioneren als doorgeefluik naar de interne organisatie waar je niet of heel moeilijk binnenkomt.

De gemeente bestaat uit een aantal lagen, de buitenlaag is het contact voor de burger met hierin de buurtmakelaar. De binnen laag met hierin de wethouders en betrokken ambtenaren maken het beleid. De tussenlaag, bestaande uit de juristen, beheer en stedenbouwers geven hier vervolgens handen en voeten aan door het maken van een ontwerp en het schrijven van procedures en regels.

Onze openbare ruimte wordt met bestemmingsplannen volledig ingedeeld en bestemd. Je kan geen verantwoordelijkheid nemen over de openbare ruimte omdat er geen eigenaarschap mogelijk is.

Mijn conclusie is dat er geen sprake is van een 'open' openbare ruimte.

Deel 2. ont- werp

Ruimte voor informele invulling

1. Pleidooi voor een 'open' openbare ruimte

Zoals ik heb kunnen concluderen is de openbare ruimte in Nederland een stevig geregisseerd geheel waar je als burger aan kan deelnemen maar vooral binnen de kaders van de gemeente. Beide partijen hebben moeite met deze participatie, zo is het voor de burger veelal te omslachtig en te complex om haar ideeën geregeld te krijgen. En is het voor de gemeente lastig al dan niet onmogelijk om echt de verantwoordelijkheid over te geven waardoor de burger nooit 'eigenaar' wordt van zijn idee of actie. De enige manier waarop de burger wel direct invloed kan uitoefenen op de openbare ruimte is door een informele actie te doen zonder goedkeuring van de gemeente.

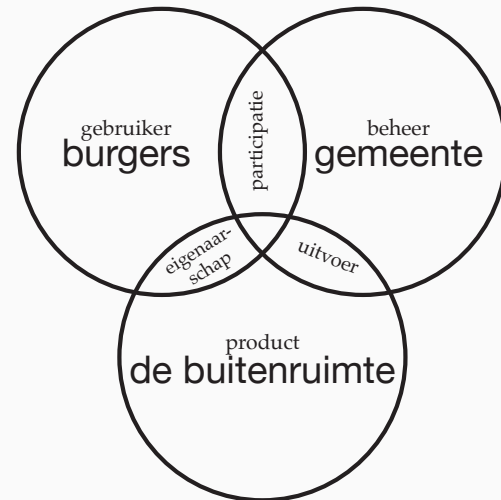
Ik ben als ontwerper tijdens mijn onderzoek bezig geweest met het formuleren van een alternatief voor wijze waarop de Nederlandse openbare ruimte en de bijbehorende participatie is georganiseerd.

In mijn optiek staat de participatie het eigenaarschap in de weg. Participatie gaat er namelijk van uit dat je altijd met de gemeente samenwerkt hierdoor is er nooit direct invloed uit te oefenen op de openbare ruimte door de burger. Nu is dit in zekere zin ook goed, het inrichten en het vormgeven van de openbare ruimte is zeer complex en architecten, landschapsarchitecten en stedenbouwers zijn dan ook beroepen waar je jaren lang voor moet studeren. De burger heeft deze kennis niet. Dit betekent overigens niet dat zij geen stem heeft in het ontwikkelproces van de openbare ruimte. Zij zijn de eindgebruiker en moeten daarom gehoord worden. Stedenbouw en landschapsarchitecten zich op de grote schaal en spelen de wensen van de burger op een veel kleinere en individuele schaal. Op deze kleine schaal is er juist ruimte voor direct eigenaarschap van de burger, hier ligt de ruimte waarbinnen de burger vorm kan geven aan zijn eigen leefomgeving en zijn verantwoordelijkheid kan claimen.

In dit hoofdstuk licht ik toe wat belangrijk is aan het hebben van openheid in de openbare ruimte en waarom er ruimte voor moet worden gemaakt in ons systeem.

Al sinds mijn 14e ben ik een fanatiek skateboarder, zo is voor mij en voor vele anderen een skateboard een verlengstuk waarmee ik me kan uiten. Het geeft me de mogelijkheid om op een andere manier gebruik te maken van de openbare ruimte. Dwalend door de stad ben ik opzoek naar obstakels. De kunst is, hoe het obstakel te benaderen om het te gebruiken met je skateboard. Ik heb geleerd om de openbare ruimte met andere ogen te beschouwen. Zo kijk ik om me heen als ik over straat loopt en denk ik ineens: 'Is er genoeg aanloop om over die trap te springen, als ik daar de stoep opspring heb ik dan nog genoeg ruimte om over het bankje te glijden, is de wand van deze tunnel schuin genoeg om er tegenop te rijden?'

In sommige gevallen komt het zelfs voor dat er aanpassingen worden gedaan of aanvullingen worden gemaakt door skaters om plekken beter skatebaar te maken. Richels worden ingesmeerd met wax (kaarsvet) zodat ze beter glijden, paaltjes worden omgebogen zodat je er tegenop kan rijden of er worden tegels opgetild zodat ze als schans fungeren. Zelf doe ik dit ook door bijvoorbeeld een houten bankje te voorzien van een stalen strip waardoor hij beter glijdt zoals bij de interventie met

Door de verantwoordelijkheid van een deel van de openbare ruimte toegankelijk te maken voor de burger is er plek voor relevant eigenaarschap.

het turquoise bankje. In zekere zin is dit niet anders dan straatvoetballers die bankjes gebruiken als doel of een jas neerleggen naast een lantarenpaal om zo een goal te vormen. De ruimte wordt fysiek 'eigen' gemaakt en geclaimd.

Deze informele exploitatie van de openbare ruimte is vaak tijdelijk en kan door niet-skaters als onwenselijk ervaren worden. Vaak haalt de gebiedseigenaar de obstakels weg of brengt hij 'skatestoppers' (stalen knoppen) aan op randen waar overheen gegleden wordt om zo skaters te ontmoedigen. Ook komt het voor dat de originele bestemming van een plek wordt herbestemd tot een echte skateplek en het skaten officieel wordt toegestaan. Een voor de skaters bekend voorbeeld hiervan zijn de South Banks in Londen. Na een jarenlange strijd tussen skaters en de gemeente (sinds de jaren 70 wordt dit gebied gebruikt als plek om te skaten) is dit terrein eindelijk toegekend als officieel skatepark van culturele waarde en blijft deze gehandhaafd. Venice Beach skatepark in Los Angeles en de Brooklyn Banks in New York zijn voorbeelden van een gelijksoortige herbestemming hoewel de laatste helaas is verdwenen.

Het interessante aan deze herbestemmingen vind ik dat ze ontstaan uit een eigen kijk op de openbare ruimte door een individu of groep. Zij geven op een informele manier invulling aan een plek door het op een eigen manier te gebruiken. Er wordt een plek van betekenis gecreëerd die samenhangt met het gebruik.

Architectuur criticus en professor in stadscultuur Iain Borden pleit in zijn boek 'Skateboarding, 'space and the city' voor de culturele waarde van skateboarden. In het hoofdstuk 'Another Pavement Another Beach¹' zegt hij dat de creativiteit waarmee de stad gebruikt wordt door skateboarders waardevolle perspectieven biedt op de inrichting en gebruik van een stad. Hij stelt dat onze stad vooral wordt gevormd door industrialisatie en commercie. Er is bij deze geen rekening gehouden met de maakbaarheid door de burger. Onze stem is niet terug te zien in de stad. "We zijn omringt door leegte gevuld met symbolen" Zo zijn bijvoorbeeld de schuine vlakken bij de Londense South Banks

Een schans gemaakt van een tegel om over een prullenbak heen te kunnen springen

South Banks skatepark in Londen

alleen maar een esthetische ingreep bedacht door een architect, zonder verdere waarde voor het publiek. Skateboarden, zegt hij, is een tegengeluid op dit fenomeen omdat het de stad vormgeeft door gebruik. Een stad door de burger en niet voor de burger.

Als ontwerper van de openbare ruimte en als skater word ik uitgedaagd om invulling en betekenis te geven aan de buitenruimte. Maar is dit alleen weggelegd voor skaters of biedt het ook mogelijkheden voor de niet-skatende burger? En wat is de waarde van het naar eigen hand zetten van de openbare ruimte?

In de essaybundel "Informal marked worlds" wordt geschreven over de kracht van de burger die buiten formele trajecten om zijn zelfredzaamheid vergroot. Teddy Cruz en Fonna Forman² laten een interessante kijk zien op de waarde van informele acties in de openbare ruimte. Hun onderzoek gaat over de 'civic imagination'. Hierbij kijken ze hoe de bewoners van de achterstandswijken in Tijuana (Mexico) het recht in eigen hand nemen en op informele wijze hun problemen met huisvesting, kinderopvang, inrichting van de openbare ruimte en economische achterstand proberen aan te pakken. Ze laten zien dat als burgers de ruimte krijgen (of in het geval van Tijuana, gedwongen worden) om zichzelf te organiseren en op een eigen wijze (informele) invulling te geven aan hun situatie, er waardevolle oplossingen ontstaan.

In de begeleidende TED talk³ toont Cruz hoe de bewoners autobanden verzamelen van de lokale afvaldump, deze insnijden en aan elkaar weven tot efficiënte steunmuren en geluidswallen. Tevens zijn ze in staat huizen te bouwen van de afgedankte trailers en garagedeuren die uit Amerika de grens over worden gebracht. Teddy Cruz en Fiona Forman pleiten juist voor meer ruimte en een betere begeleiding voor informele processen zodat er een symbiose kan ontstaan van bottom up en top down processen. Als voorbeeld hebben ze het over de Colombiaanse stad Medellin. Deze stad was tien jaar terug een van de meest gevaarlijke steden op aarde met veel criminaliteit, armoede, sloppenwijken en sociale ongelijkheid. Om hier wat aan te doen heeft de overheid besloten een grootschalig stedelijk ontwikkelingstraject uit te zetten. Een van de uitgangspunten was de bestaande infrastructuur en sociale netwerken in de informele wijken te handhaven en te versterken. Door de wijken op te nemen in openbaar vervoersnetwerk werden ze opgenomen in de stad. De bewoners waren hierdoor in staat makkelijker werk te vinden en zich in de stad te mengen. Inplaats van de wijken plat te gooien en de mensen over te plaatsen naar nieuwe sociale woningbouw respecteren ze de kracht en het organisatievermogen van de burger en worden ze ondersteund om zich verder te ontwikkelen.

De kennis en netwerken die in de informele wereld spelen vragen niet alleen om een nieuw beleid dat ruimte biedt voor zelforganisatie, maar ook om een andere kijk op stedelijke ontwikkeling en ontwerp.

In Nederland leven we in een maatschappij waar de bovengenoemde problemen een stuk minder acuut zijn. Gelukkig hebben wij geen sloppenwijken en er is een minder grote kloof tussen arm en rijk. Er zijn desalniettemin parallellen te ontdekken.

Autobanden gerecycled tot steunmuur in Tijuana

In het boek *Stedelingen veranderen de stad*⁴ worden door Mariska van den Berg een twintigtal Nederlandse bottom-up projecten beschreven die vanuit onvrede bij de burger zijn geïnitieerd. Het boek laat goed zien welke processen doorlopen worden en welke netwerken er worden opgebouwd om projecten te realiseren en draaiende te houden. Zoals ook al eerder opgemerkt worden dergelijke projecten vooral door 'professionals' ofwel, kunstenaars, ontwerpers en ondernemers opgezet. Een van de voorbeelden uit het boek is het Singeldingen project. Hierin ontwerpen en bouwen Eireen Schreurs, Karen Hammink en Judith Pouwelse⁵ een mobiele kiosk die als pleisterplaats fungeert in het Heemraad park in Rotterdam. De initiatiefnemers hebben een achtergrond in architectuur en stedenbouw. Ze zijn ontevreden over de sociale samenhang in de wijk en willen met dit initiatief de sociale cohesie vergroten. Door te experimenteren met de plaatsing en functionaliteit van de kiosk willen ze zich zo goed mogelijk mengen in het gebruik van de openbare ruimte. Gezien ze opereren op gemeentegrond ontstaat er al snel een discussie. Afdeling stedelijke ontwikkeling wil mee beslissen over ontwerp en plaatsing terwijl de initiatiefnemers juist naar eigen inzicht willen opereren. Dit leidt in 2012 tot een negatief advies voor het project. Na veel professioneel getouwtrek tussen gemeente en initiatiefnemers is er in 2013 toch een positief advies gekomen en is het project gegroeid tot een echte bijdrage aan de wijk.

Met het skaten refereer ik aan een kleinere schaal van interventies, (niet elke skater wil een volledig skatepark bouwen op een braakliggend stuk grond) maar ik geloof wel in de relevantie van de interventies. De acties in de openbare ruimte die op microschaal door een individu of groep worden gedaan kunnen op macroniveau, net zoals in de bovengenoemde essays en het handboek *Tactical Urbanism*⁶ relevante netwerken doen ontstaan waarbinnen burgers verantwoording nemen voor en vormgeven aan hun eigen leefomgeving.

De Singeldingen Kiosk

• zie pagina 37

Aan mijn verzameling 'informele acties' is te zien dat er ook mensen zijn die zelf de handen uit de mouwen steken zonder hierbij de gemeente te betrekken. En hoewel dit soort interventies illegaal zijn en er een kans bestaat dat ze worden verwijderd spreken ze mij tot de verbeelding en duiden op een soort burgerlijke ongehoorzaamheid. Nu is het waarschijnlijk wat veel om te verwachten dat iedereen naar buiten moet rennen om maar bankjes en bloembakken te gaan plaatsen. Maar toch ben ik er van overtuigd door juist op deze schaal al ruimte te bieden voor eigen invulling er een interessantere buitenruimte kan ontstaan die nieuwe perspectieven biedt op het inrichten van de openbare ruimte. Daarbij komt dat het de burger in staat stelt de stad een eigen gezicht en functie te geven die aansluit bij haar manier van leven. Door ruimte hiervoor te geven kunnen er netwerken ontstaan en oplossingen worden geformuleerd vanuit de burger zelf die voor een grotere zelfredzaamheid zorgen dan wanneer dit van bovenaf zou worden opgelegd.

Gezien het huidige systeem en de daarbij behorende houding (afwachtend, gefrustreerd, onverschillig, sceptisch) zal er weinig gebeuren als er ineens ruimte wordt geboden. Als deze ruimte ook gebruikt moet gaan worden zal er net zoals bij een skater, een creatieve drive gevoed moeten worden om mensen bewust te maken van de mogelijkheden die er met een open openbare ruimte ontstaat. Ook zal er aan de kant van de gemeente het een en ander moeten worden aangepast om de burger weer de vrijheid te kunnen geven. Hier ligt een kans voor mij als ontwerper, maar eerst is er een plan nodig. Meer ruimte klinkt leuk maar hoe dan en welke ruimte?

Bronnen.

1. Borden, Iain. *Skateboarding, Space and the City: Architecture, the Body and Performative Critique*. Berg, 2001. hoofdstuk, *Another Pavement Another Beach* pagina. 5
2. Cruz, Teddy, and Fonna Forman. *Informal Market Worlds: Reader: the Architecture of Economic Pressure*; Ed. by Peter Mortenbock. NAI010 Publishers, 2015.
3. TEDtalksDirector. "Teddy Cruz: How Architectural Innovations Migrate across Borders." YouTube, YouTube, 5 Feb. 2014, www.youtube.com/watch?v=aG-ZeDqG8Zk.
4. Berg, M. V. (2013). *Stedelingen veranderen de stad: over nieuwe collectieven publiek domein en transitie*. Amsterdam: Trancity-Valiz. p. 116-119
5. Berg, Mariska van den. "Singeldingen." *De Energieke Stad, Stimuleringsfonds Creatieve Industrie*, 8 June 2012, www.deenergiekestad.nl/singeldingen/.

Afbeeldingen.

1. Blabac, Mike. "Josh Kalis." Photobucket, 22 Aug. 2016, photobucket.com/gallery/http://s921.photobucket.com/user/romanmars/media/Josh_Kalis_360_Flip_1999_Photo_Blabac_1999.jpg.html.
3. Screen capture uit TEDtalks. "Teddy Cruz: How Architectural Innovations Migrate across Borders." YouTube, YouTube, 5 Feb. 2014, www.youtube.com/watch?v=aG-ZeDqG8Zk.
4. Singeldingen Kiosk. *De Energieke Stad, Stimuleringsfonds Creatieve Industrie*, 8 June 2012, www.deenergiekestad.nl/singeldingen/

Manifest voor de 'open' openbare ruimte

De Nederlandse openbare ruimte is een streng gereguleerd geheel waar elk stukje ruimte bestemd is. Als burger kunnen we mondjesmaat invloed uitoefenen op de openbare ruimte, want de kaders worden altijd vastgesteld door de gemeente. Onze leefomgeving is voorgeprogrammeerd om frictie onderling te voorkomen en om de burger zo goed mogelijk te faciliteren. Hiermee hebben we als burger onze verantwoordelijkheid verloren en de daarbij behorende vrijheid.

Op verschillende schalen wordt er door stedenbouwers, architecten en landschapsarchitecten bestemming aan onze openbare ruimte gegeven. Dit zijn alle vakgebieden waar expertise vereist is om hiervoor een goed ontwerp te maken. Maar op de kleine schaal zijn de burgers de expert. Zij weten het beste wat ze willen.

Als de wensen van de burger buiten de participatiekaders van de gemeente liggen is het zeer lastig om deze te realiseren. Dit gebeurt wel, maar vaak met hulp van een professional die in staat is de ambtelijke structuren binnen de gemeente te doorbreken of te omzeilen. En hoewel er meer dan genoeg voorbeelden zijn van het succes van dergelijke projecten moet het gevecht iedere keer weer opnieuw aangegaan worden. Dat deze strijd steeds weer gevoerd wordt geeft aan dat er behoefte is bij de burger om een eigen vorm te geven aan zijn leefomgeving.

Het onbestemmingsplan stelt dat er een minimum hoeveelheid gebied in een plan onbestemd wordt gelaten. Deze 'onbestemming' kan, net zoals eisen voor de hoeveelheid groen, woongelegenheid of speelruimte worden getoetst bij het opzetten van een bestemmingsplan. Deze onbestemde ruimte kan vervolgens door de bewoners zelf worden ingevuld mocht hier behoefte aan zijn.

Hierbij is het essentieel dat deze invulling niet opgedrongen of verplicht wordt. Het gaat er om dat het een keus is en geen taak. De burger wordt met een absoluut minimum aan kaders vrijgelaten om deze ruimte in te vullen. De rol van de gemeente verandert in een assisterende en begeleidende rol in plaats van die van een opdrachtgever of partner. Eventuele fricties en discussies tussen de burgers dienen zoveel mogelijk onderling te worden opgelost. Dit hoort bij het dragen van verantwoordelijkheid en is nodig voor de zelfstandigheid van de burger.

Op deze manier kan er een 'open' openbare ruimte worden gecreëerd waar de burger zelfstandig en verantwoordelijk wordt in een leefomgeving die een reflectie is van haarzelf in plaats van die van de gemeente.

2. Het onbestemmingsplan

Een achtjarige jongen wonend in een portiekflatje wil graag wat gaan basketballen met zijn vrienden en vriendinnen uit de buurt. De dichtstbijzijnde plek ligt in een andere wijk en zijn ouders hebben liever niet dat hij daar zonder toezicht naartoe gaat. Hij praat met vader over zijn wens en samen besluiten ze zelf maar een plek in de wijk te maken. De vader kijkt op de site van de gemeente om uit te zoeken welk stuk in hun wijk onbestemd is. Achter in hun doodlopende straat is vanaf twee meter buiten de stoeprand het gebied vrij. Helaas ligt er nog een verwaarloosde groentetuin die een aantal jaar geleden door een groepje buurtbewoners is aangelegd maar waar inmiddels weinig animo voor is. De vader gaat even rond door de wijk en vraagt of het oké is of deze vervangen kan worden door een basketbal paal. Dit mag.

Op dezelfde website van de gemeente vinden ze ook een link naar bouw-tips en voorbeelden van andere burgers over heel Nederland. Tussen de grote lijst met bloembakken en bankjes vinden ze gelukkig ook een voorbeeld van een basketbal paal, met een handige bouwtekening en worden er tips gegeven over hoe je hem stevig kan neerzetten in een stoep.

Met een hulp van marktplaats en van de buurvrouw hebben ze al snel voor een paar tientjes een degelijke basketbal-paal staan en wordt er naar hartenlust gebasketbald. Dan komt op een avond de buurman van de overkant aan de deur, de vader en de buurman kennen elkaar vaag omdat ze samen op dezelfde plek aan het groentetuintje hebben gewerkt. De buurman merkt op dat, hoewel de vrije plek in de wijk ver weg is van de huizen hij in de avond toch last heeft van het lawaai. Dit is begrijpelijk en de afspraak wordt gemaakt om na 8 uur niet meer te basketballen. De buurt kent elkaar dankzij andere projecten op de vrije plek, en hoewel lang niet iedereen actief mee bouwt aan de projecten is er toch een hecht netwerk. Hierdoor zijn de afspraken snel gemaakt.

Twee jaar later is de paal wel aan vervanging toe maar is de basketbal hype al een beetje teruggezakt. De vader besluit in overleg met de kinderen de paal af te breken en de plek weer vrij te geven voor een andere invulling.

Als je het hier voorafgaande onderzoek hebt gelezen snap je dat het hiernaast omschreven scenario niet overeen komt met hoe het in Nederland werkt. Er zijn namelijk geen onbestemde plekken in wijken, waar je als burger zelf aan de slag kan. Eigenaarschap hoort bij de nieuwe participatiemaatschappij waarbij de burger steeds zelfstandig en mondiger wordt. Door dit eigenaarschap te belemmeren worden we als burger beperkt in onze vrijheid. Hierom is het nodig om een alternatief te formuleren die dit wel mogelijk maakt

Het onbestemmingsplan zorgt voor plekken in de openbare ruimte waar iedereen op kleine schaal zijn eigen informele actie mag uitvoeren. De plek wordt gedeeld met de wijk (een common) Zij mogen hier zelf over beslissen zonder dat daarbij allerlei procedures en regels gaan gelden, die eigenaarschap in de weg staan.

De kern van het onbestemmingsplan zit in het systematisch ruimte bieden voor informele invulling van de openbare ruimte. Maar hoe doe je dit? Hoe zorg ik er voor dat mijn 'ontwerp' in de spreekwoordelijke winkel komt te liggen?

Natuurlijk is dit niet de enige utopie of voorstel voor een alternatief beleidsplan. Er zijn in de literatuur genoeg aanbevelingen en systemen te vinden (Urhahn's spontane stad¹, City as a Commons van LabGov², terugkeer van de publieke dienaar³, open-source urbanism⁴, Thomas More's Utopia⁵ etc.) maar hiervoor geldt mijn zelfde vraag... Hoe verander je het huidige systeem, in een systeem waarin je plan, of een deel daar van is ingevoerd?

"Hoe creëer ik als ontwerper ruimte in het systeem voor informele invulling van de openbare ruimte?"

Bronnen.

1. Urhahn Urban Design. De Spontane Stad. BIS Publishers, 2010.
2. "About LabGov." LabGov, www.labgov.it/about-labgov/.
3. Thijs van de Steeg, Arnold Reijndorp. Werken Tussen Tactieken en Publieken, Thijs van de Steeg 2016.
4. "Open Source Urbanism." Open Source Urbanism, opensourceurbanism.wordpress.com/.
5. Thomas, More. Utopia. Dover Publications, 1997.

4. Veranderingen bij de burger

Een onbestemde ruimte zonder invulling is misschien interessant als experiment om te kijken wat er met een stuk wild in de stad gebeurt. Zal het gras bijvoorbeeld hoog genoeg groeien zodat je er in kan verstoppen? Kunnen er andere planten groeien die juist floreren bij ongereptheid? Misschien is men juist opzoek naar dit soort plekken en het heeft voor hen een avontuurlijke waarde. Omdat een plek waar niets gebeurt lastig is te verkopen, tenzij de buurt zelf beslist om een plek te laten verwilderen, al dan niet geïnspireerd door het project van Hannah Schubert, "Tweede Natuur", zal ik er als ontwerper voor moeten zorgen dat de burger de vrije ruimte ook gaat benutten. Hiervoor is nodig dat de burger:

Geïnspireerd wordt. Hoe dan ook, we zijn als burgers niet gewend om de buitenruimte als vrij of als 'van ons' te zien. Toch merk je dat er wel een zekere creativiteit is. Bijna iedereen die je het vraagt komt wel met 'meer groen' 'een bloemen tuintje' of een fietsenrek. Deze creativiteit kan aangewakkerd worden met inspirerende voorbeelden en opties zodat er het meeste uit de nieuwe vrijheid kan worden gehaald.

Gemotiveerd wordt. Natuurlijk zal actie ondernemen in de openbare ruimte niet voor iedereen zijn weggelegd, hoe laag de drempel ook ligt. Er zijn namelijk genoeg dichtgestraatte tuinen te vinden. Waarom zouden deze mensen dan wel buitenshuis zich gaan bemoeien met de inrichting? Dit is ook niet erg, maar het is wel zaak mensen te motiveren en ze de mogelijkheden te laten zijn voor die de 'nieuwe vrijheid' te bieden heeft.

Gefaciliteerd wordt. Niet iedereen heeft groene vingers, is in bezit van een rechter hand (sommige hebben twee linkse) of beschikt over technisch inzicht. Nu houdt dit niet iedereen tegen om aan de slag te gaan toch zullen er mensen zijn die hierdoor geremd worden. Met een simpele database aan tips, trucs en bouwtekeningen zou voor velen de drempel al verlagen. Het handboek voor 'Tactical Urbanism' iets soortgelijks

In staat wordt gesteld om te kunnen discussiëren. In het huidige systeem moeten burgers zich organiseren en actie voeren om iets te kunnen ondernemen. Met een onbestemmingsplan is dit niet meer nodig. Omdat de verantwoordelijkheid van de acties weer bij de burger komt te liggen zullen zij eventuele verschillen in wensen en ideeën zelf moeten overbruggen zonder dat gemeente er tussen gaat staan.

Bronnen.

1. Hannah Schubert. *Tweede Natuur*. 9 Maart. 2018, www.hannahschubert.nl/tweede-natuur/manifest/.

5. Veranderingen bij de gemeente

Om aan een organisatie als de gemeente te vragen om haar burgers los te laten is bijna als een moeder die haar kinderen voor het eerst op kamers ziet gaan.

Misschien een niet heel vergezochte vergelijking omdat sommige gemeente daadwerkelijk het idee hebben de burger te moeten beschermen¹. Dit terwijl het volgens de rijksoverheid toch echt niet in hun takenpakket² zit. Zij behoort zich voornamelijk bezig te houden met het faciliteren van haar burgers. Om de gemeente dus niet alleen de ruimte vrij te laten geven maar ook de verantwoordelijkheid te laten overdragen is een hele klus.

Verantwoordelijkheid. Zonder dat je als burger de verantwoordelijkheid krijgt zal er ook nooit eigenaarschap zijn en blijft de openbare ruimte voor de burger een soort van zorgpony. De gemeente heeft een grote juridische tak die de taak heeft de verantwoordelijkheid vast te leggen. Inmiddels is het systeem zo complex geworden dat andere organisaties zijn gevraagd om bijvoorbeeld de toekenning van subsidies voor de gemeente te verstreken. Het is juridisch te ingewikkeld geworden voor de gemeente om €200,- vrij te geven voor een initiatief voor een naaclubje*. Is er voor de openbare ruimte een zelfde constructie denkbaar of moet er nogmaals kritisch worden gekeken naar de interne regelgeving.

Faciliteren. Ook al mogen de burgers hun eigen ding doen, dit betekent niet dat ze geen hulp kunnen gebruiken. Dit gaat niet alleen over financiële hulp, maar ook over praktische hulp bij de uitvoering. Een goede database met tips en trucs en een helder overzicht met wat wel en niet bestemd is zal het beste door de gemeente gefaciliteerd kunnen worden. Tevens zouden ook praktisch gerichte opbouwwerkers/buurtmakelaars een waardevolle rol kunnen spelen als ze meer bevoegdheid krijgen. Op deze manier ligt hier ook een rol voor de ontwerper die vanuit een meer maatschappelijke invalshoek wil werken.

De taal leren spreken. Hoewel dit een vrij algemene eis is en niet persé verbonden hoeft te worden met het onbestemmingsplan is het wel een punt waar het nodige op verbeterd moet worden. De contactlaag van de gemeente, buurtmakelaars/opbouw werkers spreken goed met de wijk en de dialoog kan daar op gang komen. Wordt er echter meer gevraagd en moet bijvoorbeeld de juridische afdeling ook communiceren dan wordt er veel in jargon gesproken. Belangrijk is dat in het contact met de burger het taalgebruik wordt afgestemd.

Planningshorizon. Voor een instantie die werkt in tijdsbestekken van 10 jaar of meer is het vaak lastig om de waarde van tijdelijke acties in te schatten. Als een burger een jaar lang een moestuin heeft en er daarna niet meer mee bezig is wordt het gezien als een mislukking, dit terwijl de burger er misschien wel heel veel plezier aan heeft beleefd en weer toe is aan iets anders. Als burger ben je niet bezig met plannen in dergelijke termijnen. Om de successen van een onbestemmingsplan te kunnen zien moet er vanuit een andere tijdsbeleving gekeken worden en de waarde van bijvoorbeeld een basketbalveldje dat maar een jaar blijft staan erkend worden.

- *Gesprek met directeur van 'eigenwijken'. Organisatie die o.a. subsidies mag verstrekken voor kleinschalige buurt initiatieven 10-2017*

Bronnen.

1. *ProvOverijssel. Trendverkenning 20xx, Provincie Overijssel, 9 Mar. 2015, www.youtube.com/watch?v=OUg-GtcBwLM. op 4:20*
2. *Taken van de gemeente, Rijksoverheid.nl, Ministerie Van Algemene Zaken, 15 May 2018, www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gemeenten/taken-gemeente.*

6. Ontwerpen bij de burger

Om te kunnen bewijzen dat een onbestemmingsplan relevant en levensvatbaar is wil ik aantonen dat burgers bereid zijn tot actie als de drempel verlaagd wordt en er inspiratie en motivatie geboden wordt. Hiervoor heb ik het platform 'Bewoner Amsterdam' opgezet. Het idee voor dit platform is ontstaan tijdens de notitiebord interventie*. Ik was op zoek naar een officieel uitziende naam en huisstijl. Hiervoor heb ik de huisstijl van de gemeente gekopieerd door simpelweg 'gemeente' te vervangen door het woord 'bewoner'. Hierdoor krijgt het geheel een officieel tintje dat helpt om mensen het gevoel te geven dat ze een stem hebben.

• zie pagina 30

Het 'Bewoner Amsterdam' platform schetst het scenario van een al deels ingevoerd onbestemmingsplan. In gesprekken met de buurt zeg ik dat de ruimte vrij is en dat, als ze een idee hebben, ik dit samen met hen kan uitvoeren. Hierbij ik neem de verantwoordelijkheid richting de gemeente, en zorg ik voor het akkoord op de activiteit. Omdat ik inmiddels de juiste contacten heb opgedaan (ook dankzij dit platform) kan ik deze discussie intern aangaan. Het is echter niet gezegd dat dit ook iedere keer lukt. Het platform staat open voor initiatieven maar biedt deze ook aan. In eerste instantie is mijn inzet er op gericht om mensen enthousiast genoeg te krijgen om mee te doen met een actie.

Door veel te dwalen in de wijk en mijn ogen open te houden voor plekken die met een informele actie verbeterd kunnen worden creëer ik een database met plekken voor actie. Met deze activiteiten faciliteer ik bewoners door de drempel tot actie te verlagen en ze tools in handen te geven om actief te worden.

Voor een aantal van deze plekken verzijn ik een soort van opstart actie en ga ik deze zelf uitvoeren. Na het doen van deze actie benader ik de omwonenden met de vraag of ze ideeën hebben voor een vervolgactie en of ze zin hebben om dit samen met mij uit te voeren. Zo doende ben ik op een druilerige dag pleintjes aan het wegen. Ik had namelijk het pleintje al een tijd

op het oog, zeer ouderwetse stenen en bankjes maar wel met een mooi uitzicht. De randen zijn overwoekerd met onkruid en zo veel mos op en tussen de tegels waardoor betreders het gevaar lopen uit te glijden.

Tijdens het schoonmaken ben ik een aantal keren aangesproken door omwonenden dus het pleintje begon weer een beetje te leven in de buurt. Tijdens deze gesprekken presenteer ik mij als enthousiaste buurtbewoner die graag opruimt. Met deze opstart acties probeer ik buurtbewoners te motiveren om mee te doen.

Na het schoonmaken van het pleintje heb ik een dertigtal brieven verstuurd in de al eerder genoemde 'Bewoner Amsterdam' opmaak en de vraag of de mensen nog ideeën hadden voor het pleintje. Hierbij gaf ik al een kleine voorzet ter inspiratie. Met deze brieven kreeg ik al snel twee reacties van bewoners die graag op het pleintje wilden afspreken om ideeën te uit te wisselen. Uiteindelijk heb ik samen met de twee geïnteresseerde bewoners besloten bloembakken te maken (hierin was ik de timmerman en zij de opdrachtgevers) en de aanwezige bankjes op te knappen met een laagje verf. Zij hebben de verantwoordelijkheid over het onderhoud van de bakken op zich genomen. Ik heb er bij de gemeente voor gezorgd dat dit alles gerealiseerd mocht worden zonder dat de buurtbewoners het contact met de gemeente hoefden aan te gaan.

Het hierboven genoemde project is niet het eerste wat ik vanuit het platform heb gedaan. Ik heb met 'Bewoner Amsterdam' moeten experimenteren hoe ik mensen kan activeren. Ik heb bijvoorbeeld al een bankje geschilderd, een brug schoongemaakt, een tafeltje geplaatst en plantjes geplant. Het gaat er bij het platform dan ook om dat ik het idee van een vrije openbare ruimte zoveel mogelijk probeer uit te dragen.

Ook maak ik voorbeelden in de vorm van posters en afbeeldingen, om mensen uit te dagen over te gaan tot actie of in ieder geval het platform te benaderen met een hulpvraag of een idee. Zodoende kan ik ook de mate tot actiebereidheid in kaart

Uitnodiging om mee te helpen aan het pleintje

Schoonmaken van verwaarloosd pleintje

Het schone pleintje

brengen. Willen mensen een heel project zelf doen en hebben ze alleen een steuntje in de rug nodig bij het contact met de gemeente.

Ik ook op mijn eigen manier in de wijk te werken aan een verandering in de maatschappij. Met het platform ben ik bezig om niet alleen te bewijzen dat een onbestemmingsplan mogelijk is maar ook om de burgers te inspireren om de vrije ruimte te gebruiken. Dit is een traag proces, een maatschappij laat zich niet zo makkelijk vormen als een stuk hout, en met een geplaatste bloembak kom ik er niet. Zolang de burger niet zelfstandig informele acties uitvoert blijf ik als ontwerper nodig om te activeren, te inspireren en vooral te faciliteren.

Ik ben hierin niet alleen er zijn er genoeg mensen met mij bezig het vrije beschikingsrecht van de openbare ruimte te claimen of te vergroten. Dit is niet het enige waar ik als ontwerper mee bezig ben want bij de gemeente moet er veel veranderen in de manier waarop zij de openbare ruimte beheren.

Bewoner Amsterdam

Voor Bewoner Amsterdam heb ik verschillende materialen gemaakt en acties gedaan om het platform bekendheid te geven. Op deze pagina's een overzicht van een aantal van deze materialen

het logo

posters in de huisstijl van gemeente Amsterdam, maar dan anders om de burger uit te dagen om zelf actie te ondernemen

Een sjabloon om het logo aan te brengen op verschillende interventies

Stapel brieven van Bewoner Amsterdam

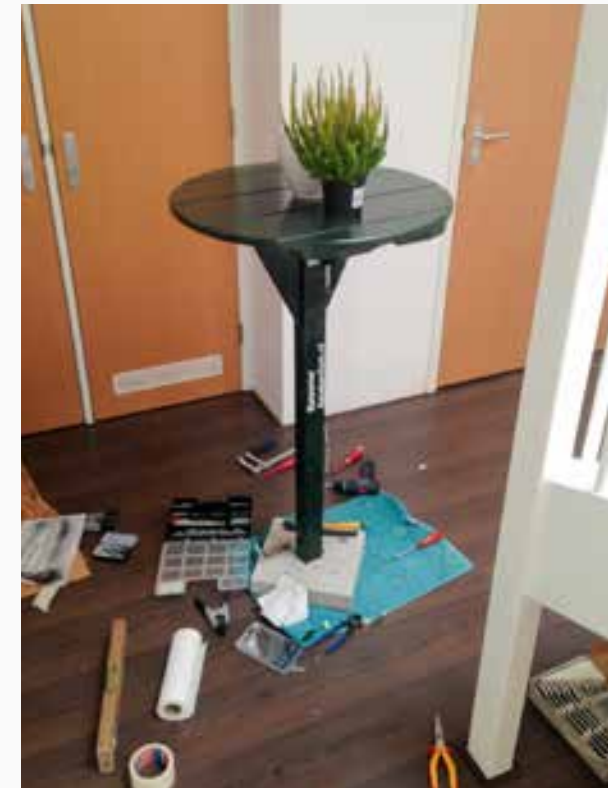
Het logo (met website) op het bankje aangebracht

Met borstels en emmers sop algen verwijderen

Het verschil duidelijk zichtbaar

Plaatsen van een tafeltje in een park

7. Ontwerpen bij de gemeente

De vraag die ik tijdens mijn onderzoek en ontwerpen ben blijven stellen "hoe krijg ik beweging in een systeem dat zo groot en log is?" Ik heb gemerkt dat het relatief eenvoudig is om het systeem te analyseren, aan te wijzen waar de 'fouten' zitten en er vervolgens een alternatief er voor te ontwerpen. Echter hoe het te implementeren is een discussie die op praktisch niveau maar zelden gevoerd wordt. "Design can help change the system" "Good design for a bad world" "Innovating democracy" en "Design for change" zijn zo een aantal lezingen en workshops die ik in het kader van mijn onderzoek heb bijgewoond. Helaas blijkt dat er vaak alleen maar gepraat wordt over wat er moet veranderen en dat er weinig concrete actie wordt getoond (dan wel als voorbeeld of als voorstel). Hoe krijg je je idee geïmplementeerd? In de latere fases van mijn onderzoek ben ik mij met deze vraag gaan bezighouden, want hoe goed je ontwerp ook is, als het niet in de winkel komt heeft niemand er wat aan.

Ik ben het afgelopen jaar bezig geweest om een manier van werken/activeren te vinden die bij mijzelf past. Hierbij hou ik twee regels in het achterhoofd.

1. Zorg dat het van onderop blijft komen.

Hierbij gaat het niet alleen over de burger maar ook over de ambtelijke lagen in de gemeente. Het moet niet alleen een plan zijn wat door de burger wordt gedragen maar ook door de verschillende lagen binnen de gemeente. Door met mijn Bewoner Amsterdam initiatieven vanuit mijn rol als burger de gemeente te benaderen zorg ik er voor dat ik in contact blijf met de buiten en midden lagen van de gemeente. Op deze manier zorg ik er voor dat de waarde van mijn plannen ook op deze lagen zichtbaar wordt.

2. Ontwerp flexibel.

Het manifest voor het onbestemmingsplan gebruik ik als een uitgangspunt. Dit houdt in dat ik er niet van uit ga dat het één op één kan worden ingevoerd als beleid. Terwijl ik verder kom bij de gemeente leer ik steeds meer facetten kennen waar ik in eerste instantie geen weet van had. Dit geldt ook voor de kennis die ik opdoe tijdens het werken met de burgers. Deze nieuwe kennis wordt meegenomen in het verder ontwerpen van het onbestemmingsplan, Belangrijk hierbij is dat de kernwaarde (ruimte voor informele invulling) gehandhaafd blijft. Dit betekent dat ik als ontwerper zal ik kennis blijven vergaren van gemeente en burger om het plan aan te scherpen.

In plaats van op de barricades te gaan staan ben ik dus bezig met een tocht langs alle relevante afdelingen van de gemeente. Zoals eerder beschreven heeft het even geduurd voordat ik binnen kwam maar zo langzamerhand krijg ik, in ieder geval binnen het stadsdeel Nieuw West, steeds meer mensen te spreken. Met het Bewoner Amsterdam initiatief heb ik wat te bieden. Zo kom ik in contact met verschillende afdelingen binnen de gemeente. Door van tevoren een inschatting te maken met wie ik aan tafel kom, kan ik mijn rol aanpassen om zo een strategisch gesprek te voeren waarbij ik probeer contact te krijgen met andere lagen binnen de gemeente. Zo benader ik de gemeente als vandaal met het turquoise bankje.

Als enthousiaste initiatiefnemer met, het bewoner Amsterdam project. Als iemand met een visie, met het onbestemmingsplan. En als een kritische expert met de bloembak interventie.

Tijdens deze gesprekken en soms ook presentaties probeer ik de gemeente te spiegelen met de informatie die ik heb opgedaan en de kennis die ik heb. Zo heb ik mij tijdens het 'Werkcongres voor maatschappelijk initiatief' letterlijk als vandaal gepresenteerd met de stelling 'of ik het bankje nu afbreek of repareer, volgens jullie ben ik in beide gevallen een vandaal' Dit tot groot enthousiasme van de aanwezige ambtenaren.

Ook ben ik bezig om het plan te 'zaaien'. Ik kreeg de kans om voor een kleine delegatie van de gemeente Tilburg een 'inspirerend' verhaal te houden t.b.v. een brainstorm middag over een braakliggende ruimte in de stad. Een term als 'onbestemmingsplan' spreekt tot de verbeelding en zorgde er voor dat de middag werd gevuld met het fantaseren over de mogelijkheden van een dergelijk plan. Zo krijgt het idee naamsbekendheid en begint het hopelijk te leven binnen de gemeente.

Ik probeer respectvol kritisch te zijn naar de mensen waarmee ik spreek. Vaak zijn de onhandigheden/kromheden in het systeem eenvoudig te herkennen (zie de 3 pagina's tellende beheerovereenkomst voor een bloembak). Door het hier over te hebben kom je verder dan er over te klagen. Zo ben ik gevraagd om dit document te herschrijven/ontwerpen tot een minder afschrikwekkend document.

Iets wat gelijk opvalt in het werken met de gemeente is dat het een lang proces gaat worden. Neem bijvoorbeeld de 'nieuwe omgevingswet' waar beleidsmakers, juristen, advocaten en politici al bijna tien jaar mee bezig zijn om deze ingevoerd te krijgen.

De organisatie is te vergelijken met een enorme walvis die langzaam door zee zwemt en als ontwerper ben je een kleine vis en probeer je de walvis al dan niet te lokken of subtiel te duwen. De eerste kleine stapjes zijn op een lange weg langs, stadsdeel kantoor Geuzenveld, Slotermeer - Stadsteel Nieuw West - Amsterdam, de centrale stad - de provincie - landelijk bestuur Ik durf niet te zeggen of ik op deze manier ooit een impact ga veroorzaken maar voorlopig blijf ik het proberen.

De nieuwe omgevingswet moet het vanaf 2021 makkelijker maken om bestemmingsplannen flexibeler in te richten. Door minder regelgeving wordt het makkelijker om acties in de openbare ruimte voor elkaar te krijgen. Er zit in dit plan veel overlap met mijn voorstel, ik zal hier in de bedenkingen achter in de publicatie verder op in gaan.

8. Ontwerpen op maatschappelijke schaal

De 'open' openbare ruimte. 'Openheid' gaat uit van vrijheid om een keuze te kunnen maken en de hierbij behorende verantwoordelijkheid te dragen. Uit deze waarde komt mijn voorstel voor het onbestemmingsplan.

Ik opereer als ontwerper vanuit de openbare ruimte, ik dwaal hier in rond en kijk om mij heen. Zo probeer ik een gevoel te krijgen voor de ruimte en hoe deze tot stand is gekomen en wordt beheerd. Hoewel alles gepland en geregeld is zijn er genoeg gaten en kieren te ontdekken om zelf een aanpassing te doen en de ruimte naar je eigen hand te zetten. Deze manier van kijken en de ontdekkingen die ik doe probeer ik te vertalen naar de buurt om hen ook de mogelijkheden van de openbare ruimte, en het daarvan toe-eigenen, te laten zien.

Op een vergelijkbare manier dwaal ik bij de gemeente. Van onderen naar boven door via verschillende interventies en contacten binnen te komen en mijn netwerk op te bouwen. Doordat ik jarenlang voor de openbare ruimte ontworpen heb ben ik op de hoogte van de vele eisen die daar bij komen kijken. De gemeente was hierbij altijd de opdrachtgever. Tijdens deze gesprekken en presentaties vertaal ik mijn ervaringen uit de wijk, zowel de ervaringen met de ruimte zelf als ervaringen met de burgers, naar de taal van de gemeente. Op een zelfde manier ben ik ook in staat om mijn vondsten bij de gemeente weer terug te geven aan de buurt.

Mijn rol als ontwerper is veranderd van iemand die een uitvoerende rol had vanuit een ontwerpbureau, naar iemand die observeert, vertaalt, inspireert en activeert en zich heeft gepositioneerd tussen de gemeente en de burger.

In 2021 wordt de 'nieuwe omgevingswet' ingevoerd die meer vrijheid en invloed op onze leefomgeving belooft. Er zit een overlap in de nieuwe regelgeving en de plannen die ik hier voorstel. Dit betekent dat de rol die ik als ontwerper inneem richting de burger om deze te inspireren en te motiveren om zelf in de buitenruimte aan de slag te gaan, steeds belangrijker gaat worden. Ik zie hier ook een kans om de gemeente te assisteren bij het implementeren/interpreteren van deze nieuwe wet.

Momenteel ben ik een mediator tussen de burgers en de gemeente. Mijn plan gaat uit van het creëren van zelfstandigheid voor de burger. Echter zolang deze zelfstandigheid nog niet is bereikt is er een taak voor mij als ontwerper om dit bij zowel de gemeente als bij de burger voor elkaar te krijgen.

Colofon

De 'open' openbare ruimte.
Willem de Kooning Academie, Master Design 2018

Tekst, onderzoek en beelden. *(tenzij anders vermeld)*
Thomas Tiel Groenestege

Lezers.
Deanna Herst
Jan Belon

Tekstredactie.
Bert Tiel Groenestege
Linda Kemperink

Ontwerp.
Thomas Tiel Groenestege

Drukkerij.
Aeroprint

Oplage.
20 stuks

Bedankt
Als eerste wil ik het docententeam van Master Design bedanken. Met name mijn Coach Deanna Herst, Harma Staal en Hanneke Briër, voor alle inspiratie en kennis. Daarnaast natuurlijk ook mijn vrienden en familie, vooral mijn vader voor zijn dappere tocht door het wout van spelfoud. Dat 'men' de opgesomde conclusies nog lang mag heugen... En natuurlijk Linda voor haar geduld als ik weer dagen met mijn gedachten in de (openbare) ruimte rondzwierf. Ook wil ik Carve bedanken voor het ondersteunen van de eerste stappen in deze studie en voor alle kennis die ik daar heb mogen opdoen. Suze bedankt voor het wegwijs maken in de wereld van het drukken. En als laatste wil ik het stadsdeel Nieuw West bedanken voor hun openheid en energie, Vooral Jeroen en Merijn voor de openheid en het vertrouwen.

Be- den- kin- gen

Onderzoekskaders en twijfels

Gemeente Amsterdam Nieuw West

Het grootste gedeelte van mijn onderzoek en experimenten heeft plaatsgevonden in Amsterdam Nieuw West. Het is een bewuste keuze om me te beperken tot dit gebied omdat voor veel van mijn acties (en vooral ook de verantwoording) een goeie band met buurt en gemeente nodig is. Ik heb mij in de afgelopen twee en half jaar ingebed in de wijk en in verschillende buurt initiatieven.

Amsterdam Nieuw West is een grote ruime wijk met veel groen en genoeg ruimte om een actie te ondernemen zonder dat deze andere mensen in de weg staat. De demografie, geschiedenis, layout en de manier waarop gemeente de participatie organiseert zijn van grote invloed op de uitkomsten en acties in mijn onderzoek.

De lokale gemeente in stadsdeel Nieuw West Amsterdam, voeren net zoals de andere stadsdelen het beleid uit dat vanuit de centrale stad wordt gedictieerd. Ze hebben hierbij de vrijheid om zelf te bepalen hoe zij dit doen. Het is een relatief jong en enthousiast stadsdeel. Er heerst een enthousiaste energie en er is een sterke drang naar verbetering van de wijk (Nieuw West is een zogenaamde probleemwijk). Hierdoor is er een heel open participatie beleid, worden initiatieven snel opgepikt en is er veel contact met de wijk door de aanwezige buurtmakelaars. Hierin verschilt het stadsdeel van de andere stadsdelen van Amsterdam waar bijvoorbeeld geen buurtmakelaars zijn of waar initiatieven minder eenvoudig toegang vinden. Dat er tussen de stadsdelen al zo duidelijk verschillen zijn te merken betekent dat het beleid per gemeente waarschijnlijk nog verder uiteen ligt. Voor het benaderen van een andere gemeente zal dan ook een andere aanpak nodig zijn.

Ik ben mij bewust van de invloed van dit unieke gebied. Ondanks dit ben ik er van overtuigd dat de waarde van een 'open' openbare ruimte universeel is. Het onbestemmingsplan is bedacht als universele methode maar zal toch lokaal en per stad anders geïmplementeerd moeten worden. De behoefte voor eigen invulling is voor de mensen in een binnenstad natuurlijk net zo legitiem als die van mensen die in een ruimer opgezet gebied wonen. Wel is er meer onderzoek, ontwerp en experiment nodig om te bepalen welke vormen dit kan aannemen.

Willen we dit wel?

De openbare ruimte is een netjes en goed geregeld geheel, waarom moet het zo nodig anders en wie ben ik om dat te bepalen? Soms voel ik me een beetje de moraalridder op het socialistische paard die het heeft over een abstracte vorm van vrijheid waarvan de meeste mensen niet eens weten dat ze hem missen. Een zelfbeeld waar ik niet echt trots op ben.

Toch blijf ik geloven in de noodzaak van meer openheid. Openheid is hierin het sleutelwoord, het gaat er namelijk om dat ik iets wil creëren dat mensen de mogelijkheid geeft en niet een verplichting of opdracht. Hierin verschilt het ook van een methode als 'right to challenge' waar je voornamelijk vooropgestelde taken overneemt. Voor iemand die zich niet interesseert voor de openbare ruimte verandert er niets.

Ook veronderstellen mijn plannen dat er weer ruimte komt voor discussie. Ik stel immers dat we het als burgers onderling moeten oplossen, dit hoort bij verantwoordelijkheid. Het is weliswaar een vrijheid om het met elkaar oneens te zijn en verschillende ideeën te hebben maar misschien is het teveel gevraagd om een dergelijke vrijheid weer bij de burger neer te leggen. Ik geloof dat het vermogen voor het oplossen van conflicten iets is wat we gezamenlijk kunnen leren en dat daar dus ook ruimte voor moet zijn. Toch is dit een keerzijde waar ik mijn twijfels over heb. Survival of the screamers* iets wat bij veel participatie avonden voorkomt. En dit leer je niet zomaar af.

Net zoals met veel andere wetten en besluiten in een maatschappij is het een kwestie van voor- en nadelen afwegen. Ik ben een voorstander voor openheid en de bijbehorende vrijheid, de keerzijde erken ik en dit zal een aandachtspunt blijven bij de implementatie van het onbestemmingsplan

• veelal zijn het bij een participatie project het alleen de mensen die het hardste schreeuwen de gene die gehoord worden zonder dat zij persee de wensen van een wijk vertegenwoordigen. Ook bij een vrije openbare ruimte is er het risico dat de gene met de grootste bek de ruimte op een minder sociale manier toe-eigent.

De 'open' openbare ruimte